

nordisk ARKIVNYT

4 • 2012

Utställningar, utställningar...
Arkivverket central
aktör då året 1812
blev ihågkommet

198

Slipp eldrebølgen
inn!

167

Arkivens dag fyller
15 år i Sverige

174

Det største
privatarkiv

180

Stor tyverisag
på Rigsarkivet
i København

192

HOVEDREDAKTØR

Leon Jespersen

Rigsarkivet

Rigsdagsgården 9

DK-1218 København K

Tel.: (+45) 41 71 72 24

Fax: 33 15 32 39

e-post: lj@ra.sa.dk

Redaktionen har forsøgt at afklare alle ophavsret-
tigheder til billeder. Eventuelle rettighedshavere,
der ikke er blevet kontaktet, kan henvende sig til
redaktionen.

LOKALREDAKTØRER**Danmark**

Se hovedredaktør

Finland

Pertti Hakala

Riksarkivet

Box 258. FIN-00171 Helsingfors

Tel.: (+358) 22 85 21

e-post: pertti.hakala@narc.fi

Island

Eiríkur G. Guðmundsson

Nationalarkivet, Reykjavík

Laugavegur 162, IS-105 Reykjavík

Tel.: +354 590 33 00

e-post: eirikur@skjalasafn.is

Norge

Maria Press

Statsarkivet i Trondheim

Maskinistgata 1

N-7042 Trondheim

Tel.: (+47) 73 88 45 00

e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd

Riksarkivet

Box 12541

S-10229 Stockholm

Tel.: (+46) 10 47 67 235

e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.

ISSN 0546 2851

Layout & tryk: Nofoprint as

Retur

Rigsarkivet

Nordisk Arkivnyt

udgives af Rigsarkivet

Rigsdagsgården 9

DK-1218 København K

Tel.: (+45) 41 71 72 24

E-post: lj@ra.sa.dk

www.arkivnyt.nu

Hovedredaktøren

Kære læser,

Samarbejde er et plusord. Samarbejde indgår som en naturlig del af kulturinstitutioners målsætning og opfattes som så indlysende, at det ofte er forudsætningen for bevillinger. Det er derfor aktuelt og interessant, at rigsarkivar Jussi Nuorteva i "His Masters Voice" fokuserer på, hvordan man kan maksimere udbyttet af samarbejde – hvordan man kan sikre, at resultaterne af samarbejde også efterlader sig spor med en efterfølgende konkret nytteværdi. Afsættet i H MV tages i det tætte, nordiske arkivsamarbejde, hvor Nuorteva giver eksempler på, hvordan resultaterne af det nordiske samarbejde kan gøres tilgængelige for videndeling.

Nordisk Arkivnyt har gennem årene givet spaltepads til mange former for nordisk samarbejde, lige som selve bladet er et levende og unikt vidnesbyrd om dette ekseptionelle, tværnationale samarbejde gennem mere end 50 år. De nordiske landes forskelligartede tilknytning til europæisk samarbejde kunne for årtier siden se ud som et valg mellem nordisk og europæisk samarbejde. I dag ved vi, at de på arkivområdet supplerer hinanden, og det nordiske samarbejde synes at gå ind i en kvalitativ fase, hvor Norden bl.a. gennem det tætte samarbejde kan få en tydeligere stemme i det internationale samarbejde. Det fremgik af artiklen om EBNA-samarbejdet (NA 2012/3), men også af de igangværende bestræbelser på at skabe en fælles nordisk arkivportal.

Hvilken rolle, samarbejde aktuelt spiller for de nordiske arkivvæsen, kan man få et godt indtryk af, blot ved at betragte indholdet i dette nummer. Fra Sverige berettes om arkivernes dag og historikken bag dette nordiske samarbejde, fra Norge om samarbejde mellem kunstnere og arkivinstitutioner og fra Finland om kulturinstitutionernes fælles projekt "Kulturens domäner". Blandt de danske bidrag findes artikler om et samarbejde mellem kulturinstitutioner om et digitalt atlas, der giver helt nye søgemuligheder for brugerne ved flere institutioner og et samarbejde mellem landsarkiv og museum i Sønderjylland for blot at nævne nogle eksempler.

Dette nummer rummer også en fælles-nordisk artikel om arkivaruddannelse. Svarene på udsendte spørgeskemaer om kriterierne for ansættelse af arkivarer, og hvordan disse efterfølgende kompetenceudvikles, muliggør kun en mere generel omtale. Emnet fortjener en langt grundigere behandling, men håbet er, at den både kan kaste lys over uddannelsen af arkivarer i Norden, men også at de nordiske lande kunne samarbejde på dette område. Man kunne fx udveksle uddannelsesmæssige erfaringer, udveksle oplægsholdere om arkivfaglige emner, sammenligne bevarings- og kassationspraksis og ikke mindst samarbejde om arkivteoretisk litteratur.

På ét punkt er besvarelsene nemlig helt entydige: med hensyn til mangelen på tidssvarende, nordisk arkivteoretisk litteratur. Her ligger der tydeligvis en opgave, hvor samarbejde kunne give Norden en stemme i den internationale debat, og – for at vende tilbage til Nuortevas tanker – samtidig have en håndgribelig, praktisk nytte. Mangelen på nordisk, arkivteoretisk litteratur afspejler formentlig ikke manglende overvejelser, for arkivteoretiske spørgsmål diskuteres dagligt, men åbenbart ikke i synlige fora. Opgaven består vel i at gøre det usynlige synligt. – God læselyst.

Nordisk Arkivnyts redaktion ønsker læserne en glædelig jul og et godt nytår.

Leon Jespersen

Slipp eldrebølgen inn!

Maria Press

I media hører vi til stadighet om "eldrebølgen" som venter oss i årene som kommer. I følge det norske helsedepartementet vil antallet eldre over 67 år fordobles fra 2010 til 2040. Dette betyr store samfunnsmessige og økonomiske utfordringer for framtiden. En av utfordringene er at vi snart kommer å ha en stor pensjonistgruppe som er friskere og bedre utdannet enn noen gang tidligere, og som har krav på å få være aktive deltakere i samfunnet. Å kunne delta aktivt i samfunnet er ikke bare en demokratisk rettighet, men også en forutsetning for god helse og livskvalitet. Arkivsenteret på Dora i Trondheim ønsker å utforske om vi skulle kunne bli en ressurs for den voksende seniorgruppen på en bedre måte enn vi er i dag. Vi har derfor, sammen med DIS Sør-Trøndelag og Slekt og data, satt i gang prosjektet "Slipp eldrebølgen inn!"

Arkivene og senioren

Vi vet at mange seniorer er interesserte i lokalhistorie og slektsforskning, og at de som regel har god tid til sine hobbyer. For eksempel så har DIS Sør-Trøndelag ca. 700 medlemmer, og 75 prosent av disse er seniorer. Allikevel ser vi bare et fåtall av dem på lesesalen. Hvorfor? Hva skal til for at historieinteresserte seniorer skal begynne å benytte

Arkivsenteret? Og på hvilken måte kan Arkivsenteret bli en ressurs for seniorer? Det er i korthet hva det 2-årige prosjektet "Slipp eldrebølgen inn!" skal forsøke å finne ut av.

Vi har en hypotese om at mange seniorer ikke føler at Arkivsenteret er for dem. Kanskje virker vi for formelle og vitenskapelige? Kanskje er våre kataloger ubegripelige? Ser securitasvakten skremmende ut? Får man for dårlig hjelp her? Kjenner man ikke til våre tilbud? Tør man ikke komme hit? Bruker man bare det som ligger på internett? Eller syns man at forskning i digitale kilder er for vanskelig? Hva er problemet?

I prosjektet angriper vi disse spørsmålene på flere måter. Vi har laget et spørreskjema som vi har sendt ut til alle DIS-medlemmer. Her spør vi om de har brukt lesesalen på Arkivsenteret og om hvilke erfaringer de gjorde seg der. Evalueringen av disse svarene skal så ligge til grunn for eksperimentvirksomhet, der vi tester ut nye tjenester og omdisponering av lokaler. Mange har svart at de skulle ønske at Arkivsenteret ble et møtested for seniorer, der de kunne møtes og få hjelp av både ansatte på lesesalen og hverandre i sin forskning. Vi har derfor tenkt å ominnrede vår mikrofilmlesesal til et møterom der seniorer kan føle seg hjemme og finne det informasjonsmateriale de trenger. Mikroleserne fases ut ettersom de filmene kildene nå ligger

på nett, og derfor kan lesesalen benyttes til dette formålet. En gruppe seniorer skal delta i utformingen av rommet, slik at det blir mest mulig funksjonelt for dem.

Vi har også testet ut ulike typer arrangementer høsten 2012 for å se om noen av disse trakk mange seniorer. Og det gjorde de. Spesielt et arrangement som vi kalte "Finn din slekt" ble populært. En torsdag i måneden var DIS og Arkivsenterets personale tilgjengelig fram til kl. 20 for å hjelpe til med slektsforskning i en hands-on-workshop. Vi stilte med 6-10 personer fra Arkivsenteret og DIS, og vi hadde fullt opp hver kveld.

Prosjektet har bare så vidt kommet i gang. Til våren skal vi etablere kontakt med andre organisasjoner, som historielag og Den kulturelle spaserstokken, for sammen med dem å utarbeide tjenester som de mener kan være nyttige og attraktive for sine seniorer.

På hvilke måter kan Arkivsenteret bli en ressurs for eldre?

Vi planlegger å evaluere de forskjellige aktivitetene og tilbudene vi tilbyr gjennom prosjektet, for på den måten å kartlegge hva seniorer som benytter seg av tilbudene selv mener å ha lært. Vi tror at arbeid med egen forskning, både i analoge og digitale kilder, vil heve seniorenes kompetanse på flere områder, og at dette igjen vil gjøre det lettere for dem å aktivt delta i det moderne samfunnet. For eksempel kan man tenke

■ På Arkivdagen strømmer historieinteresserte seniorer til Arkivsenteret. Men hvorfor kommer de ikke til lesesalen på hverdagene?
Foto: Maria Press.

seg at de gjennom egen forskning hos oss vil kunne

- lære seg å søke etter informasjon
- lære seg å lære på nye måter
- skaffe seg digital kompetanse
- holde hodet i gang

Det finnes spesielle metoder for å evaluere hva man lærer i kulturarvinstitusjoner, og én av disse, "Heritage learning outcome", er utarbeidet i England. Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik i Östersund (NCK) har spesialisert seg på denne metoden, og skal lære oss opp slik at vi kan ta den i bruk i vårt prosjekt. De formene for kompetanse som er nevnt ovenfor inngår i det som EU har definert som nøkkelkompetanser man bør tilegne seg for å kunne fungere i et kunnskapssamfunn (EU 2005).

I tillegg til å bidra til seniorers kompetanseheving, tror vi at Arkivsenteret kan bli et viktig møtested for seniorer og andre. Det er i Stortingsmelding 25 "Mestring, muligheter

og mening" (2005-2006) pekt på at mange eldre føler seg isolert, og forskning har vist at eldre menn sjelden deltar i sosiale arrangementer, da de ikke føler seg komfortable der. De ønsker ofte noe mer seriøst og handlingsrettet.

Hva motiverer Arkivsenteret og DIS?

Hvorfor vil vi så gjøre dette? Arkivsenteret i Trondheim ønsker å utvikle seg til et lokallhistorisk ressurscenter. Vi besitter kilder og kompetanse som ikke finnes andre steder, og som vi vil nå ut til flere med. Å bli et lokalt ressurscenter er viktig i framtiden når stadig flere kilder legges ut på nett. Det vil bli mer og mer behov for kunnskap om administrasjonshistorie, hjelp til fremfinning i eldre materiale, lesing av gammel skrift etc. – kunnskaper som nesten bare vi her på Arkivsenteret har. Allerede nå merker vi et økt behov fra publikum for å forstå kildene som ligger på nett. Vi vil utvikle oss til å bli en ressurs

for innbyggerne i Midt-Norge, og dette prosjektet er et skritt på veien.

Vi syns også at det er spennende å prøve ut nye arbeidsmetoder. Vi har fått 50 000 kroner i støtte fra Kulturrådet til dette prosjektet. De ønsker med bidraget å stimulere til at kulturinstitusjoner tar medvirkningsmetoder i bruk i sitt arbeid. Vi ser med spenning fram til resultatene av prosjektet og har så langt erfart at det er meget givende å arbeide sammen med de entusiastiske seniorene i DIS; de har et enormt pågangsmot og mange flotte ideer. Uten tvil har DIS-seniorene åpnet øynene våre på flere måter når det gjelder publikumsarbeid. På sin side har DIS interesse av prosjektet da de ønsker seg flere aktive medlemmer, og de vil ha stor nytte av det velfungerende lokallhistoriske ressurscenteret som det vi er i ferd med å utvikle.

Skribenten er prosjektleder

Wikipedia

for arkiv, museum og kunst

**Bjørn Bering, Tom Klev
og Gunnar Urtegaard**

Våren 2012 ble prosjektet Wikipedia for arkiv, museum og kunst etablert. Prosjektet er et bredt samarbeid mellom Norsk kulturråd, Wikimedia Norge, fylkeskommuner, regionale kulturnett og museum-, arkiv- og kunst-institusjoner. Denne artikkelen vil legge mest vekt på arkivdelen av prosjektet, men det er viktig å ha med at prosjektet har et GLAM-perspektiv. GLAM (= gallery, library, archive, museum).

Hvorfor Wikipedia?

Norsk kulturråd ønsker å oppfordre institusjoner og fagfolk innen kultursektoren til å bidra aktivt for å skape godt innhold om og fra kultursektoren i Wikipedia. Artiklene i Wikipedia vil i neste omgang kunne få et bredt bruksområde. De vil styrke Wikipedia på kunst- og kulturfeltet og slik nå viktige brukergrupper, og de vil gi kontekstuell informasjon til samlinger i nasjonale fellesløsninger som Digitalt Museum, Arkivportalen, Digitalt fortalt mm. Artiklene vil løfte frem institusjonene og deres samlinger og tjenester. Norsk kulturråd har lagt vekt på følgende momenter som grunnlag for satsingen:

- **Kunnskapskilde.** Wikipedia er den mest brukte kunnskapskilden på Internett i dag. Derfor må arkiv, museum og andre kul-

turinstitutioner sikre at deres felt får omfattende og god informasjon i Wikipedia.

- **Synlig.** Gjennom Wikipedia vil institusjonene og samlingene bli mer synlige for brukerne og det vil generere større trafikk.
- **Demokratisk.** Skrivning av artikler og kvalitetskontrollen i Wikipedia blir utført av mange, og det åpner for at mange stemmer kan være med å utforme artiklene og skape god balanse i fremstilling.
- **Kildetilvisninger.** En godt utformet Wikipedia-artikkel har referanser og ofte direkte lenker til informasjonskildene den bygger på og kan fremstå som starten på kunnskapssøket.
- **Delingskultur.** Tekst, bilder og annet innhold i Wikipedia er utstyrt med en Creative Com-

■ Et bilde fra en "edit-a-thon" ved the Dalí Foundation i Figueres, Spania i september 2012, organisert av Amical og museet. Ved et "edit-a-thon" kommer flere sammen i en intensiv skrive- og redigeringsøkt.

Foto: Dalí Foundation.

mons-lisens som legger til rette for bruk og deling av kunnskap.

- **Oppdatert.** Wikipedia oppdaterer sitt innhold raskere enn "tradisjonelle" nettleksika.
- **Språkpolitisk.** Wikipedia finnes på bokmål, nynorsk og samisk.
- **Internasjonalt.** Norsk Wikipedia er en del av en global kunnskapskilde med parallelle språkutgaver der informasjon kan hentes og omsettes.
- **Økonomisk.** Wikipedia er en etablert teknologisk infrastruktur som blir utviklet videre som

Prosjekt
Stilmanuall
Prosjektportal
Traget
Torget
Tilfeldig side
Wikipedia
Utskrift
Verday

Aust-Agder kulturhistoriske senter

Portal Museum

Aust-Agder kulturhistoriske senter ble etablert 1832 under navnet *Arendal skoles offentlige Bibliotek og Museum*, forkortet til *Arendals Museum* og kunne feire 175 års jubileum i 2007. AAKs er trolig landets eldste ABM-institusjon, og den har hovedsete på Langsøe gård i utkanten av Arendal sentrum.

Hestehuset fra Holt i Tvedestrand er en av bygningene i filialmuseet Aust-Agder-Tunet på Langsøe i Arendal.

Institusjonens hovedoppgaver er å være å ledende faginstans innen museum og arkiv i Aust-Agder fylke. Institusjonen er delt i to avelinger: den ene for arkiv, den andre for museum- og formidling. Arkivdivisjonen har ansvar for *privatarbiver*, fotosamling og interkommunalt arkiv, mens museumsdivisjonen har ansvar for store gjenstandssamlinger og antikvariske bygninger, bl.a. *Maidagaard Skjergårdsmuseum* og bygningene på gården *Østre Angelstad* i Holt. AAKs har også et stort fagbibliotek og samlinger av eldre bøker, og har eget bokbinderverksted. *Arendals Museum* var en ABM-institusjon i 1832, og AAKs er en ABM-institusjon i dag.

Det er en lang og komplisert organisasjonshistorie som ligger bak dagens AAKs, institusjonen er blitt oppdelt og de oppspilte enhetene har funnet sammen igjen, med unntak av byens bibliotek. *Arendal bibliotek* ble utskilt som egen institusjon i 1907 etter ønske fra Kirkedepartementet. I 1951 ble *Arendal Museum* gitt et fylkesomfattende ansvar og navnet ble endret til *Aust-Agder-Museet*. I 1958 ble *Aust-Agder-Arkivet* utskilt som egen institusjon. AAA og AAM var stadig underlagt det samme styret som var felles for begge institusjonene. I 1995 ble *Aust-Agder-Arkivet* omgjort til et interkommunalt selskap, og påtok seg oppgaven som depotinstitusjon for kommunale arkiver. I 1997 ble *Aust-Agder museumstjeneste* opprettet som en fylkeskommunal instans. I 2003 ble *Aust-Agder-Arkivet*, *Aust-Agder-Museet* og *Aust-Agder museumstjeneste* forenet til en institusjon, under navnet *Aust-Agder kulturhistoriske senter*, forkortet til AAKs. *Kjell-Olav Masdalen* er direktør ved senteret.

Fra 2008 og 2009 har en rekke lokalmuseer i Aust-Agder knyttet seg til AAKs. Det gjelder bl.a. *Eydehammuseet*, *Rosar Museum*, *Birkenes Bygdemuseum* på Tvede og *Eksholm Museum* i Åmli.

AAKs ble tilgodesett i statsbudsjettet for 2011, slik at byggingen av et nytt og store kulturhistorisk senter på Langsøe tok til september samme år, og er planlagt ferdigstilt 2014. Lesesalen er åpen for publikum på en midlertidig lokalitet, nær ved Langsøe.

Litteratur [rediger]

- Karl Ragnar Gjertsen og Kjell-Olav Masdalen: *Aust-Agder kulturhistoriske senter. Arkiv, bibliotek og museum i 175 år*. I *Agder Historielag. Årsskrift nr. 83*. 2007.

Eksterne lenker [rediger]

- Aust-Agder kulturhistoriske senter
- Historisk arkiv etter Aust-Agder-Museet på Arkivportalen
- AAKs på DigitalMuseum

■ Slik kan en artikkel om en kulturarvs-institusjon se ut i Wikipedia. Her finnes lenker videre til kilder som Aust Agder kulturhistoriske senter har lagt ut på Digitalt museum og til arkivkataloger i Arkivportalen. Foto:Karl Ragnar Gjertsen.

åpen kildekode. Kultursektoren vil ikke ha utgifter til utvikling og drift og kan fokusere på innhold.

GLAM (= gallery, library, archive, museum) i Wikipedia

Internasjonalt er GLAM-sektorene i gang med å bruke Wikipedia til å komme bredt ut med informasjon om kilder og tjenester, og til å publisere foto og andre kildegrupper. I flere land har denne satsingen form av et planmessig samarbeid med Wikimedia. Jfr. spesielt GLAM og Wikipedia i USA og England.

Samarbeidet kan ta mange former, fra kursing og konferanser til langvarige dypdykk. En rekke museer, arkiver og bibliotek har arrangert såkalte edit-a-thons, altså arrangementer der grupper av entusiaster inviteres inn over en natt eller en helg for å sosialisere og utarbeide

tekster rundt bestemte temaer. Mange institusjoner har også dratt effektivt nytte av Wikipedias mangespråklige nedslagsfelt og brukt dette til å få oversatt ferdigskrevne tekster til andre språk.

Bilder

Til en wikipediaartikkel hører gjerne bilder. Disse bildene er normalt lagret i Wikimedia Commons, en database med over 14,7 millioner (okt. 2012) fritt tilgjengelige og delbare mediefiler. Wikipediamiljøet og GLAM-sektorene har i enkelte tilfeller samarbeidet om å laste opp bildefiler som er falt i det fri til Commons. Skribenter og andre interesserte kan søke, hente bilder og annet innhold og bruke det i wikipedia, artikler og andre steder. Wikisource er en tilsvarende ressurs hvor man kan lagre og tilgjengeliggjøre tekster (pdf-filer).

De siste to årene har Wikipedia selv arrangert konkurranser av typen Wiki Loves Monuments, der wikimiljøer, wikipedianere og andre entusiaster konkurrerer om å fotografere, publisere og dele fritt bilder av offentlige monumenter og

landemerker. Tilsvarende konkurranser har funnet sted også innen biblioteksektoren.

Wikipedian in Residence

Et eksempel på en mer langvarig samarbeidsform er Wikipedian in Residence, der en wikipedianer engasjeres av en institusjon, gjerne over noen måneder, for å organisere og koordinere fagpersonenes innsats overfor Wikipedia. Målet med å ha en residerende wikipedianer er å etablere varige bindinger mellom fagmiljøene og wikimiljøet.

Flere EU-prosjekter legger opp til et nært samarbeid med Wikipedia i de ulike landene. Grunntanken er at Wikipedia som kunnskapskilde vil utfylle og gi kontekst til samlingene i Europeana og i nasjonale løsnings. En ser og hvordan innholdet i portalene på ulike måter kan integreres med artikler i Wikipedia slik at brukerne kan oppleve dette som integrerte kunnskapskilder.

Trekanten kilder/samlinger som den ene søylen, kontekst og fakta som den andre, og personlige fortellinger som den tredje søylen, er i ferd med å danne en grunnstruktur i

■ “Mini Wikipedia globe” fra Wikimedia Foundation offices, San Francisco, California.

Fotograf: Lane Hartwell.

arbeidet med å bygge gode tjenester fra GLAM-institusjonene.

Kartfesting

Artikler i Wikipedia skal kartfestes der dette er mulig. Artikler om arkiv-institusjoner, og arkivskapere vil i de fleste tilfelle være lette å kartfeste. Kartfesting gjør at disse artiklene kan bli synlige på de mange tjenestene som nå benytter kartløsninger. Norsk kulturråd har etablert en løsning for å hente ut kartfestede artikler og benytter et eget API for dette: <http://wiki-location.org/documentation/>. Dette oppdateres hver fredag formiddag slik at nye kartfestede artikler kan komme raskt til syne i løsninger som kan benytte dette API-et.

Dette åpner for kombinasjon av ulike kunnskapskilder. For et avgrenset geografisk område kan en bruker på denne måten finne kartfestede kilder fra samlingene (som eldre fotografier), kontekstartikler i Wikipedia (eksempelvis historien til en gate eller en bydel) og kartfestede fortellinger om ulike hendelser fra samme område.

Mål og satsinger

Norsk kulturråd har formulert følgende mål for prosjekt Wikipedia

for arkiv, museum og kunst:

- Ta i bruk Wikipedia som en viktig kanal for kunnskap om arkiv, museer og kunst
- Knytte artikler i Wikipedia opp mot fellesløsninger som Arkivportalen, Digitalt Museum, Digitalt fortalt, Europeana og regionale kulturnett.
- Involvere både fagpersoner i institusjonene og frivillige til å skrive artikler i Wikipedia om temaer innen arkiv, museum og kunst.
- Øke omfanget av fritt tilgjengelige bilder og lyd/video

Det er lagt opp en egen plan for innsatsen på arkivområdet. Noen hovedpunkter er følgende:

- Skrive artikler i Wikipedia om alle arkivinstitusjoner, museer, bibliotek, som tar i mot arkiv for bevaring; og lenke disse artiklene til informasjon om samlinger/arkivdokumenter i fellesløsninger som Arkivportalen, Digitalt museum, Digitalt fortalt, Europeana, Memory of the World (verdens dokumentarv, norsk register), mm.

- Skrive artikler om personer, offentlig forvaltning, institusjoner, bedrifter, lag, organisasjoner som har skapt arkiv som er tatt vare på av arkivbevarende institusjoner.
- Skrive artikler om fotosamlinger, fotografer, om fotohistorie
- Bidra til distribusjon av fotosamlinger under frie lisenser
- Ta i bruk eksisterende ressurser som grunnlag for artikler: forvaltningshistorier, håndbøker, kataloginnledninger og annet
- Legge fellestekster, eksempelvis om kategorier av arkivskapere, i Wikipedia, som kan hentes opp fra Arkivportalen

Lignende målsettinger er lagt for arbeidet på museumsfeltet og kunstfeltet.

Behovet for avklaringer?

Wikipedia med sin dugnadsbaserte tilnærming utfordrer etablerte tradisjoner og tankesett. Motforestillingene knytter seg særlig til at det ikke står anerkjente og navngitte spesialister bak artiklene. “Kan man stole på Wikipedia?” er et vanlig spørsmål.

På den andre siden blir det pekt på at artikler i Wikipedia, som inneholder feil, omstridte påstander eller bygger på utdatert kunnskap, raskt blir rettet eller tatt opp til diskusjon.

Uansett har Wikipedia og måten dette brukes på i utdanning og offentlig ordsifte, aktualisert behovet for kildeforståelse og kildekritikk. Utdanningsinstitusjoner på alle nivåer er i ferd med å utforme prinsipper og retningslinjer for bruk av Wikipedia som kilde og referanse. På den andre siden påvirker kritikk og diskusjoner policy og anbefalinger for signering, kreditering, kildereferanser og monitorering i Wikipedia. Den som deltar i kunnskapsdugnaden vil også kunne gå inn i denne prosessen.

Blant arkivfolk er det særlig diskusjon om hvor velegnet en slik dynamisk kunnskapsdugnad er for å produsere tekst som knyttes opp mot katalogdata og mot digitale dokumenter, og som skal gi arkivbrukere forståelse for primærkilder og dokumentasjon. Fortsatt blir det stilt spørsmål om behov for godkjenning og «låsing» av tekst om typer av arkivskapere, seriebeskrivelser og annet som vi tradisjonelt har funnet i trykte arkivkataloger.

Et annet spørsmål som må avklares, er hva som vil være hensiktsmessig og effektiv bruk/tilrettelegging i Wikipedia av tekst som i dag finnes i ulike lokale systemer, i de enkelte institusjonene, i håndbøker, trykte kataloger og annet.

Standardisering av bruk av lenker og for tekstring av lenker bør også avklares. I dag er det lagt inn en del lenker til spesifikke søk i arkivressurser som over tid kan bli uaktuelle («råtne» lenker).

Det knytter seg også opphavsrettslige utfordringer til publisering av ABM-innhold på Wikipedia. Wikipedia har som et krav til bidrag og innhold at det skal være fritt tilgjengelig og delbart gjennom Creative Commons-lisensiering. Tekster og bilder som er opphavsrettslig beskyttet vil ikke kunne publiseres i

Wikipedia. Eksempelvis er ikke artikkelen om Edvard Munch i Wikipedia illustrert med Munch-bilder, da disse bildene fortsatt er omfattet av Åndsverkslovens vernetid.

Konklusjoner

Den avgjørende faktoren for å få mer innhold fra GLAM-sektorene i Wikipedia, er kontakten mellom fagmiljøene og wikimiljøet. Gjennom kursvirksomheten får disse miljøene anledninger til å møtes og utveksle erfaringer.

Gjennom gjensidig lenking vil wikipediatekstene kunne brukes til å berike institusjonenes innhold i Digitalt Museum og Arkivportalen med faktainformasjon og dermed gi dette innholdet kontekst. Tilsvarende tilbakelenking fra artikler i Wikipedia vil gi artiklene kildemessige referanser og styrke kildekritikken.

Et samarbeid mellom GLAM-sektorene og Wikipedia tjener begge parter. Kulturinstitusjonene besitter kunnskap, dokumentasjon og primærkilder som kan gi Wikipedia et innholdsmessig løft. Wikipedia på sin side har et globalt spredningspotensiale for dette innholdet som er langt større enn det institusjonene og sektorene kan oppnå på egen hånd.

Norsk kulturråd vil videreføre arbeidet med satsing på Wikipedia i 2013. Oppfølgingskurs kan være aktuelt, det kan være aktuelt å arrangere fordypningskurs. Et viktig spørsmål er å kunne etablere et nettverk der de som skriver i Wikipedia om kunst- og kulturfeltet kan møtes, diskutere og utveksle erfaringer. Det bør også vurderes å ha egne nettverksmøter for personer som skriver om arkiv i Wikipedia. Planer for videre arbeid i 2013 vil bli lagt i løpet av de to neste månedene.

Mer om prosjektet: <http://no.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Underprosjekter/GLAM>

*Skribenterne er ansatt ved
Norsk kulturråd.*

Synne Stavheim

Under overskriften HVA ER DET MED ARKIV? invitererte Norsk kulturråd til samarbeid mellom kunstnere og arkivinstitusjoner, og lyste ut prosjektmidler til kunstprosjekter med arkiv som tema. I forbindelse med utlysningen sommeren 2012 inviterte Kulturrådet arkivarer og kunstnere til faglig utveksling torsdag 13. september om problemstillinger knyttet til arkiv som fenomen. Seminaret rettet seg særlig mot potensielle søkere, men var åpent for alle som ville høre mer om kunstfeltets interesse for arkiv og arkivinstitusjoners virksomhet.

Arkivinstitusjoner skal arbeide for at dokumentene de bevarer er kjent og tilgjengelige for alle. Til tross for at den digitale utviklingen gjør stadig mer arkivmateriale tilgjengelig på Internett, er det en demokratisk utfordring at arkiv som fenomen og arkivinstitusjoners virksomhet og samfunnsrolle, er lite diskutert i offentligheten. Arkiv er samtidig løpende tema for en lang rekke nasjonale og internasjonale kunstnere og kuratorer i deres arbeid og utstillingsprosjekter.

På seminaret i Oslo som samlet omlag 100 deltakere, var det innlegg om utfordringene knyttet til arkiv og arkivarbeid som preger dagens debatter i arkivsektoren, og om hva interessen for arkiv blant samtidens kunstnere handler om. Det var også diskusjon om hva kunstens bidrag

Hva er det med ARKIV?

til en diskusjon om arkiv og demokratisk åpenhet kan være. Et utvalg kunstnere presenterte sine egne verk og tanker rundt arkivkunst.

Gudmund Valderhaug, Høgskolen i Oslo og Akershus hadde fått i oppgave å presentere arkivfeltet for kunstfeltet og snakket om hvordan det vi kan huske - og også det vi har glemte manifesterer seg i arkivene. Han tok opp hvordan konseptet arkiv utfordres i dagens samfunn; "The concept of 'archive' is today a site of wide-ranging and fierce contestation." (Verne Harris). Arkivenes og arkivarenes makt i samfunnet ble også belyst.

Gerd Elise Mørland, som arbeider som frilanskurator, kritiker og skribent, snakket om "motarkiv" som en ny type kunnskapsproduksjon innenfor kunstfeltet. Ved å foreta nye sammenstillinger av objekter kan man gjenskape historien på helt nye måter, og ved å bruke arkivet/arkivobjekter som lineære grunnlag for historieskrivingen risikerer man at objektene knebles av sin egen opprinnelse. Hun tok også opp hvordan arkiv er en del av begrepstradisjonen i kunstfeltet, der det i mange sammenhenger brukes som en universalmetafor for hukommelse.

Elsebeth Jørgensen, dansk billedkunstner som har hatt flere prosjekter som har involvert arkiver og arkivsamlinger, viste konkrete eksempler på hvordan man kan jobbe i arkivene og med arkiv-

■ Foto: Bodil Furu.

materialet for å skape utstillinger og opplevelser. Hun var opptatt av hvordan kjemien mellom kunstneren og arkivaren påvirker prosjektets resultat, og at et godt resultat er avhengig av gjensidig respekt for hverandres personligheter, tilnærningsmåter og utgangspunkter. Maria Press, arkivar fra statsarkivet i Trondheim, kom i sitt innlegg med konkrete erfaringer fra Statsarkivets ulike formidlingsprosjekter der de har samarbeidet med kunstnere. Statsarkivet i Trondheim har blant annet brukt skriveverksteder og teaterforestillinger for å formidle verdien av arkiv til barn og unge.

Komponisten Cecilie Ore, fortalte om hvordan hun var direkte inspirert av arkivene da hun lagde lydinstallasjonen Lux Illuxit for Riksarkivet og operaen Dead Beat Escape-ment for Den Norske Opera og Ballett i 2008. Lydinstallasjonen Lux Illuxit i Riksarkivet i Oslo har vært en del av Riksarkivbygningens kunstutsmykning siden åpningen av nybygget i 2005. Harald Østgaard Lund, forskningsbibliotekar og foto-

historiker snakket om fotografiet i skjæringspunktet mellom kunst og arkiv. Kunstneren Helene Sommer viste et eksempel på hvordan hun hadde samlet historier og skapt verk innenfor videogenren som hadde sammenheng med historie og arkivbegrepet.

I utlysningen etterspør Kulturrådet prosjekter som med utgangspunkt i et valgt arkiv eller arkivinstitusjon, kan stimulere til økt bevissthet og kritisk refleksjon rundt arkiv og virksomhet i arkivene. Hva eller hvem er de for? Hva slags kunnskap og hvilke perspektiver på historie og samtid gir arkivene inngang til? Hvor åpne og tilgjengelige er de? Hvilken funksjon har de i en digital virkelighet?

Det har kommet inn 52 søknader til Kulturrådet til fristen 15. oktober. Fem til seks prosjekter vil motta inntil kr 185 000 hver til utvikling og produksjon av et kunstprosjekt.

Skribenten er seniorrådgiver i Norsk kulturråd.

Arkivens dag

fyller 15 år i Sverige

Maria Larsson Östergren

Finns framtiden i arkiven? Vad har vi historiskt trott och vad tror vi idag om framtiden? Och hur bevarar vi vår samtid? I år firas Arkivens dag i Sverige för 15:e året och temat för 2012 är framtiden. I skrivande stund pågår planeringen runt om i landet, men när detta nummer trycks har dagen redan arrangerats som alltid den andra lördagen i november. Med temat framtiden och efter 15 år med aktiviteter finns det all anledning att blicka tillbaka på de år som arrangemanget genomförts.

1993 utsåg EU:s kulturministrar Stockholm att bli Europas kulturhuvudstad 1998. För att väga upp kulturlivet utanför Stockholm utsåg regeringen år 1998 till ett Kulturår för hela landet. Vid Kulturdepartementet inrättades projektet "Kultur i hela landet" för att stimulera lokala kulturaktiviteter under Kulturåret 1998.

Synliggöra

Ungefär samtidigt lades en motion på Folkkrörelsernas Arkivförbunds årsstämma om att arkiven i landet behövde bli mer synliga. Varför inte tillsammans arrangera ett Öp-

pet Hus på alla arkiv samma dag? Motionen mottogs positivt och kontakt togs med landets övriga arkivföreningar, på den tiden Näringslivets Arkivråd (NLA), Arkivrådet AAS, Svenska Arkivsamfundet och Föreningen arkivverksamma i landsting och kommun (FALK). Efter en del funderande anslöt sig även Riksarkivet med landsarkiven till den då bildade arbetsgruppen för att genomföra en gemensam Arkivens dag.

Syftet formulerades såhär; *Målsättningen med Arkivens dag är att väcka intresse för arkivens verksamhet, visa arkivens roll som viktiga kulturinstitutioner för vårt lands historia och det fria ordet. Genom att arrangera öppet hus vill arkiven uppmärksamma möjligheten att göra spännande resor till förfluten tid men också lyfta fram arbetet med att säkerställa den information som skapas idag. På så sätt hoppas arkiven att kunskapen om att arkiven är samhällets minne både för en förfluten tid och för en framtid skall öka. Det är gratis att besöka och forska i de svenska arkiven, alla har tillgång oavsett medborgarskap. I stort sett allt är också öppet för forskning. Detta är en viktig medborgerlig rättighet som arkiven vill betona under Arkivens dag.*

Syftet hade då som nu en ambition om att väcka intresse för arkivens verksamheter i sin bredaste form och för att värna arkivens

■ Fyra vykort.

Fotograf: Anders Bergkvist, Landsarkivet i Visby

■ Barnen är en viktig målgrupp under Arkivens Dag. Barnverkstad vid Landsarkivet i Visby. Foto: Maria Larsson Östergren.

demokratiska funktion och det fria ordet.

Pengar till projektet söktes under 1997 och beviljades från projektet Kultur i hela landet, liksom från den då verksamma Stiftelsen Framtidens kultur. Med rejäla resurser i ryggen kunde arbetet med ett gemensamt arrangemang påbörjas.

Sann folkrörelseanda

I sann folkrörelseanda byggdes en organisation upp med lokala arrangörer, en regional samordning på länsnivå och en nationell ledningsgrupp med representanter från de olika arkivföreningarna, en projektledare tillsattes för samordning och genomförande. Modellen med regionala kontaktpersonerna visade sig vara framgångsrik och fortfarande fungerar arbetet med att sprida information och förankra arbetet enligt samma modell. En ständig växelvis dialog mellan det lokala och nationella har fungerat väl, där de regionala kontaktpersonerna varje år fungerat som spindlar i nätet inom sitt län. Kontaktperso-

nerna har också under åren stimulerat, peppat och inspirerat varandra genom det regionala nätverk som träffas två gånger per år för att planera och utvärdera respektive års arrangemang.

Kampanjmaterial togs fram som affischer, vykort och t-shirts, motiven varierade de första åren men har därefter fått en fastare form. Ett specialnummer av tidskriften Tema Arkiv producerades i en upplaga på 80 000 exemplar, mot den ordinarie på omkring 2000, och som presenterade det svenska arkivväsendet för en bredare publik. Under Bok- och biblioteksmässan i Göteborg arrangerades en paneldebatt för att väcka intresse kring arkivfrågor och för att uppmärksamma det kommande arrangemanget Arkivens dag. En särskild utställning producerades i samarbete med SJ:s kulturvagn som under oktober och november månad gick mellan Stockholm – Malmö och Stockholm – Göteborg. Här visades smakprov ur arkiven med både historiska och dagsaktuella

handlingar för att visa på bredden bland de svenska arkiven.

Kanske en av de enklaste produkterna, men nog så viktig, var ett klippark med den framtagna logotypen i olika storlekar så att varje institution själv kunde göra egna pappersutskick. I en tid när Ines Uusmann, dåvarande kommunikationsminister, 1996 menade att Internet var en fluga, eller i alla fall att surfning var ett tidsfördriv som få skulle ha tid att ägna sig åt, satsades också resurser på att få till stånd en gemensam hemsida. Få institutioner hade skaffat e-post, än färre hade egna hemsidor. Den gemensamma hemsidan blev central och här kunde arrangemangen presenteras och ge en samlad bild av vilka aktiviteter som skulle genomföras. Idag fungerar hemsidan mer som en länksida tillbaka till respektive institution som nästan alla har egna hemsidor, eller till olika länsportaler där programmen presenteras.

Öppet på en lördag

Att som arkivinstitution få hålla öp-

pet en lördag var inte alldeles självklart. Det fanns både trilsande vaktmästare som inte ville låsa upp en lördag och kommunledningar som i förstone sa nej, för att man inte ville betala arkivariens övertid. Inom Riksarkivet och landsarkiven var det inte heller självklart med ett arrangemang för att locka nya besökare. 1998 hade man på landsarkiven fortfarande köer till läsesalarna av ivriga besökare till original och mikrokort och hade inget större behov av att spä på köerna ytterligare. Att det fanns ett direkt behov hos kollegorna bland framförallt de kommunala och enskilda arkiven av att profilera sig gentemot kommunledning och anslagsgivare fanns det ingen större förståelse för.

Succé

Kreativiteten, lusten och idérikedomen bland de arkiv som höll öppet var det inget fel på. Med glädje och stolthet visades arkiven upp. Arkivens dag 1998 får räknas som en succé och blev det projekt som "Kultur i hela landet" fick mest ut av i förhållande till de medel som anslagits. Över 350 institutioner höll öppet och arkiven kunde räkna in omkring 35 000 besökare. Redan efter två år konstaterade en av landets lokaltidningar att "Arkivens dag har blivit en god tradition som kommit för att stanna".

Det positiva resultatet från det första året ledde till ett önskemål om att Arkivens dag skulle fortsätta som arrangemang. För många inom sektorn ökade insikten om vikten av att arbeta mer utåtriktat och behovet av en aktiv förmedling av arkivmaterial för att fånga allmänhetens intresse. Det fanns också ett värde av att fortsätta samarbetet mellan institutioner och föreningar lokalt och regionalt liksom mellan arkivföreningarna nationellt. ABM låg ännu i sin linda. Den ledningsgrupp som arbetat med Arkivens dag fortsatte sitt arbete och breddade sin inriktning genom att ombilda sig till "Svenska arkiv i samverkan för synlighet", SASS, där Arkivens dag kom att ingå som en del. SASS och

Arkivens dag drevs som ett projekt under tre år 1999-2001 med stöd från Stiftelsen Framtidens kultur. Inom ramen för projektet arrangerades bland annat en idékonferens 2000 på skärgårdsön Nässlingen. På konferensen väcktes frågan om att arkivföreningarna och Riksarkivet tillsammans skulle genomföra en gemensam Arkivvecka, det fördes diskussioner om utveckling av arkivpedagogik inom Arkivpedagogiskt forum och om andra gemensamma satsningar. 2002 hölls den första Arkivveckan i Lund, en konferens som därefter har arrangerats i Stockholm 2004 och Göteborg 2008. Till våren 2013 arrangeras veckan för 4:e gången när arkiven i Västerås står som värdar.

Efter första året fanns ett behov av att samla arrangemanget under ett tema. Vi blev också inspirerade av Riksantikvarieämbetets Kulturhusens dag, numera kallad Kulturarvsdagen, som varje år hade ett tydligt tema. Att alla arkiv höll öppet första året var möjligen en nyhet, men för att nå ut med information om arrangemanget behövde Arkivens dag fortsättningsvis profilera sig. Målsättningen, men också svårigheten, har varit att finna ett tema som kan passa alla olika arkivinstitutioner, för att alla ska få möjlighet att känna sig delaktiga och visa sin verksam-

TEMAN I SVERIGE

1998:	Inget tema
1999:	Människor och sekelskiften
2000:	Skola, folkbildning, utbildning
2001:	Kärlek i arkiven (nordiskt tema)
2002:	Skandaler
2003:	Idrott, kropp och hälsa
2004:	Kommunikation (nordiskt tema)
2005:	Det skall vi fira - jubileer och märkesdagar
2006:	Mat och dryck
2007:	Människan i arkivet (nordiskt tema)
2008:	Nöjen
2009:	På liv och död
2010:	Klimat och väder (nordiskt tema)
2011:	Konst
2012:	Framtiden

het. Vart tredje år från 2001 har temat varit gemensamt nordiskt. Att ha gemensamma teman har fungerat samlande för att nå ut och har ibland varit mer eller mindre utmanande för arrangörerna att hitta program och utställningar kring. Sett i backspegeln har valen av tema varit snällt, inget ämne har direkt provocerat, ställt frågor eller väckt debatt. Teman som valts har inte heller riktat in sig på några specifika intresseområden eller målgrupper, något som troligen behöver fokuseras på för kommande år. Några arrangörer har satsat särskilt på exempelvis barn- och unga med särskilda programaktiviteter och barnverkstäder men de flesta har genomfört arrangemang som lockat på bredden. Några institutioner har genom åren också gjort riktade insatser gentemot exempelvis anslagsgivare eller kommunledning.

1999 gick Arkivens dag på export till Danmark

Redan andra året gick Arkivens dag på export. 1999 fick Sverige sällskap av Danmark som också arrangerade Arkivernes Dag i regi av SLA, Sammenslutningen av Lokalarbiver. 2001 följde Island och Norge efter och ett gemensamt nordiskt tema hölls för Arkivens dag, "Kärlek i arkiven". Från 2002 deltar Finland och

2003 blev den nordiska buketten full när också Färöarna anslöt sig. Sedan ett tiotal år finns ett nordiskt nätverk kring Arkivens dag och vart tredje år har de nordiska länderna ett gemensamt tema för dagen. Att vidga samarbetet med de nordiska kollegorna har uppfattats som en styrka för de lokala arrangörerna och att man som enskild institution deltar i ett större sammanhang.

I Tyskland firas Arkivens dag i maj

Numera är Arkivens dag inte heller längre specifikt svenskt eller nordiskt utan flera länder har sina arrangemang och kampanjer, de flesta i syfte att medvetandegöra medborgarna om arkivens innehåll och verksamhet. I Storbritannien och Irland bedrivs ArchiveAwareness Campaign sedan 2003, i USA firas Archives Month (2006) med bland annat "*I found it in the Archives campaign*" där användare kan dela med sig av sina historier och fynd. I Tyskland firas Arkivens dag i maj och i Nederländerna m.fl. länder bedrivs motsvarande arbete med att väcka intresse för arkivens verksamhet.

Från svenskt håll väcktes frågan

om en gemensam internationell Arkivens dag. ICA beslutade 2000 att man skulle verka för en dag med FN-status sanktionerad genom Unescos beslutsprocess. På ICA:s konferens i Wien 2004 antogs mål för dagen. Många länder i Europa lobbade för ett arrangemang på hösten, andra länder föredrog en annan del av året. Någon dag med FN-status blev det inte och slutligen beslöt ICA 2007 att utse den 9 juni till International Archives Day, det datum då ICA grundades 1948, och från 2009 finns möjlighet att fira dagen. Syftet är i stort detsamma som formulerades 1998 och handlar om att öka kunskapen om arkivens verksamhet och innehåll för att bättre förstå samhället och skapa identitet.

Fler och fler institutioner väljer också att pröva andra vägar att möta besökarna och föra dialog exempelvis på nätet. Ett inspirerande arrangemang som genomfördes för första gången 9 juni 2011 och som återkom i år var #Ask Archivists Day på Twitter som 2011 samlade omkring 140 deltagande arkiv runt om i världen.

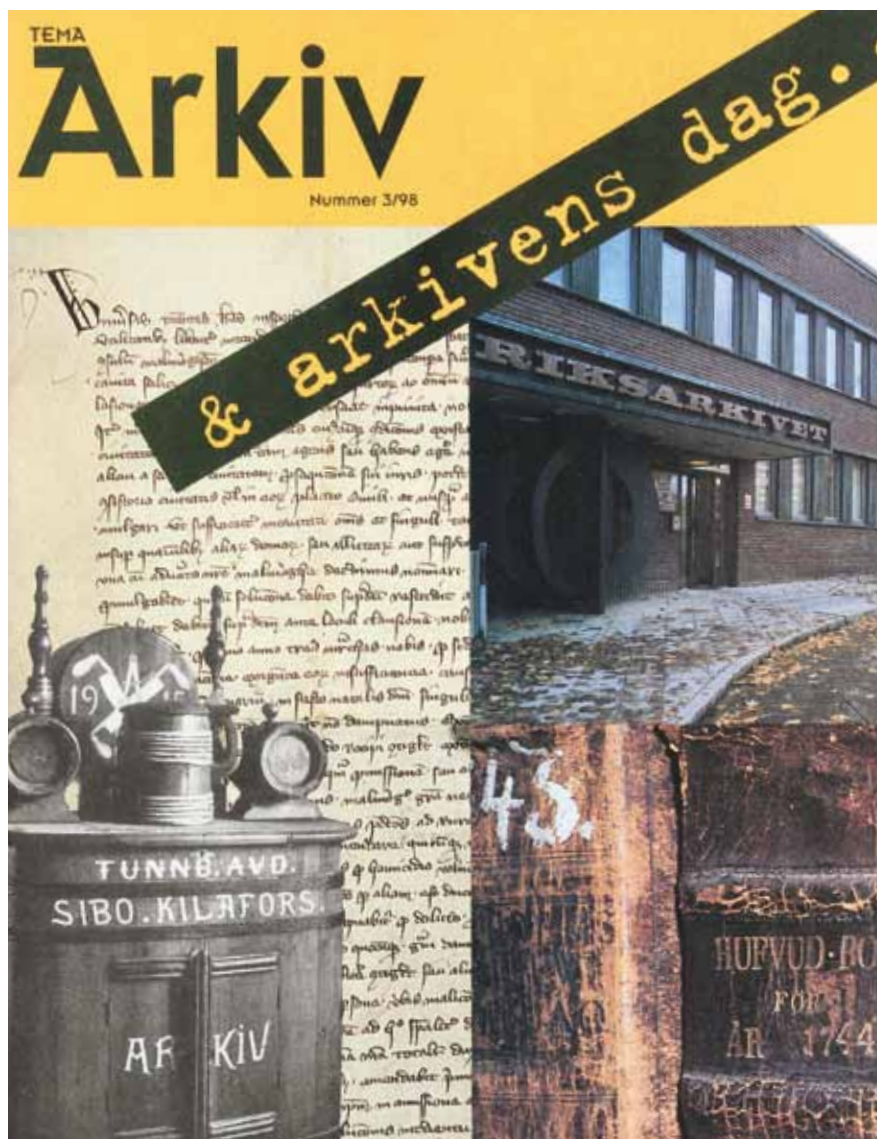
Fysiskt besök på arkivinstitutionen viktigast

Under de första åren var strävan att hålla öppet hus och välkomna besökarna till den egna arkivinstitutionen. Det var viktigt för den egna verksamheten och identiteten att välkomna till ett fysiskt besök och möte på plats. Arkiven ville visa sin verksamhet sina lokaler och samlingar. Trenden efter några år var att lämna de egna lokalerna och flytta ut arrangemanget till andra platser för att där möta sina användare. Det har hållits arrangemang på andra kultur- och minnesinstitutioner som bibliotek och museer, på teatrar men också med framgång på olika köpcentra, torg, lokala bussar och andra rum i staden. På vissa håll genomförs gemensamma arrangemang med fem ibland tio institutioner som tillsammans svarat för ett arrangemang på en gemensam plats. Samverkan med andra institutioner och organisationer som släktforskarföreningar och hembygdsrörelsen har varit framgångsrikt. Några institutioner möter sina besökare digitalt på sin webbplats, via Facebook eller andra sociala medier. Arkivens dag

■ Arkivens dag-pennor, nytt för 2012.

Fotograf: Jan Östergren, Landsarkivet i Visby

■ Framsidan av Tema Arkiv nr 3 1998 som var specialnumret för den första Arkivens dag.
Fotograf: Anders Bergkvist, Landsarkivet i Visby

är inte heller längre bara en dag utan flera, på många håll står utställningar uppe under längre perioder och arrangemangen kan sträcka sig över dagar och veckor. På flera orter delar man upp arrangemangen mellan sig under exempelvis en vecka för att inte konkurrera med varandra om publiken. Trenden nu är att allt fler återgår till att hålla arrangemang och öppet hus hemma på arkivet. Institutionerna vill lyfta fram arkivet som en besöksplats och det finns en lockelse hos besökarna att komma in och se bakom kulisserna i magasinen som inte ska underskattas.

Genomslaget av arrangemanget har rent generellt varit lättare både

publikmässigt och medialt på små och medelstora orter och i mindre städer medan storstadsregionerna haft svårare att nå ut till sin tänkta publik. Mediebruset och utbudet av arrangemang är större och det krävs andra resurser för att nå ut.

Minimal budget

Den nationella samordningen av Arkivens dag bedrivs sedan några år med en minimal budget. Efter de första årens finansiering med projektmedel, var Arkivens dag under några år finansierad av länen tillsammans med arkivföreningarna. Idag är Arkivens dag en integrerad del i många arkivinstitutions års-

cykel och arkivföreningarna bidrar med en mindre summa till direkta kostnader för kampanjmaterial och Riksarkivet svarar för den nationella samordningen och för driften av den gemensamma hemsidan.

Arkivens dag alla dagar

Arkivens dag i Sverige är idag väl-etablerat och finns med i nationella kalendrar tillsammans med dagar som mors dag och kanelbullens dag. En dag på året är inte mycket och på arkiven har vi ju egentligen Arkivens dag alla dagar. Att arbeta med förmedling och en mer målinriktad publik verksamhet var inte självklart för 15 år sedan. Mycket har hänt när det gäller synen på att arbeta med våra användare. Några institutioner har fått möjlighet att gå vidare och utvecklat sin publika verksamhet, de har anställt pedagoger, genomfört omfattande programverksamhet, håller kurser och producerar professionella utställningar. De arbetar ständigt med våra användare och publiken i fokus. Andra institutioner har idag på grund av allt knappare resurser betydligt svårare att få utrymme att arbeta med publika frågor. De har uppdragsgivare som inte ser arkiven som ett kulturarv som kan användas av många utan arkiven är bara en angelägenhet för den egna institutionen och för styrningen av det egna informationsflödet.

Hur arkivverksamheten ser ut om 15 år och hur vi har utvecklat vår verksamhet i relationen med våra användare behöver vi fundera över. Varför vi genomför Arkivens dag varierar mellan institutionerna och för de medverkande organisationerna. Det finns både ett behov av att synliggöra vår sektor, vår profession och vårt uppdrag men också lyfta fram och förmedla arkivens innehåll för kunskap och upplevelse.

Alldeles tydligt är att arkiven behöver fortsätta att utveckla sin verksamhet och tydliggöra sin profession för att vara än mer angelägna.

◆
Skribenten är verksam i Riksarkivet i Visby.

Arkivkonferens för verksarkivarier

Maria Nordström Jarnryd

Varje år ordnas en arkivkonferens av Riksarkivet för arkivarier, registratorer m.fl. anställda inom den svenska staten. Den fjärde oktober 2012 var vi 123 personer i Spårvagnshallarna.

Efter det obligatoriska morgonkaffet så började dagen med ett anförande av verksarkivarie Björn Jordell. Björn drog bland annat paralleller mellan att verka inom kommun och inom stat. Därefter talade universitetsarkivarien vid Lunds universitet Adam Higestål om samarbetet mellan universiteten och högskolorna i Sverige gällande ett system för elektroniskt bevarande av information. Det är både klokt och ekonomiskt att samarbeta. Anahid Zakinian är ansvarig för arkiv och dokumenthantering vid Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). Hon berättade för oss om hur en liten myndighet har arbetat med att införa den nya verksamhetsbaserade arkivredovisningen som alla myndigheter i Sverige ska införa senast den första januari 2013. Detta var ett mycket uppskattat inslag.

Efter lunch var det dags för mer tal om den nya arkivredovisningen. Det var Nora Liljeholm som är utredare i Riksarkivet som talade om den handledning hon tagit fram med kollegan Anna-Kristina Andersson. Därefter följde processledaren för tillsyn Jonas Enghardt som är anställd i Stockholms stadsarkiv. Jonas berättade om den framtida tillsynsverksamheten. Vilket blev lite extra intressant nu när Riksarkivet och landsarkiven blivit en myndighet och denna myndighet genomgått en omorganisation. Mats Berggren som arbetar i Riksarkivet i Marieberg berättade om RADAR som är ett system inom RA för att bevara elektroniskt. Därefter blev det e-arkiv och e-diarium med Caspar Almalander som verkar i Eskilstuna

kommun men även är projektledare för detta projekt i Riksarkivet.

Efter kaffepausen följde en snabb kavalkad från RA. Martin Utvik inspektör i Marieberg berättade om ett projekt som tittat på skanning vid myndigheter. Patrik Höij inspektör i Härnösand talade om bevarande och gallring. Sebastian Grette byggnadsingenjör i Arninge pratade om arkivlokaler. Gunnar Sundberg talade om analogt bevarande av ljud och bild, vilket ska resultera i en föreskrift. Dagens moderatorer var Ian Fallenius och undertecknad. Talarna som inte hörde hemma i RA tilldelades varsitt orange paraply med RA:s logga på, med tanke på ösregnet som föll denna dag var det nog en perfekt present.

■ Arkivkonferensen ägde rum den fjärde oktober 2012 i Spårvagnshallarna.

Foto: Maria Nordström Jarnryd.

Det største privatarkiv afleveret til Islands Nationalarkiv

Njörður Sigurðsson

Den 19. oktober afleverede Sammenlutningen af Islandske Andelsforeninger (SIS) sit arkiv til Islands Nationalarkiv. Arkivet er ca. 600 hyldemeter og langt det største privatarkiv, som Islands Nationalarkiv har modtaget til bevaring.

Vigtigt kildemateriale

SIS blev stiftet d. 20. februar 1902 og fyldte 110 år i år. I begyndelsen skulle det være et samarbejdsforum for indkøb og salg af landbrugsvarer. SIS ledelse havde dog større ambi-

tioner, og i midten af det 20. århundrede var det blevet til en af landets største virksomheder, der gjorde sig gældende på mange områder, bl.a. i import, eksport af fiske- og landbrugsprodukter, transport og shipping, industri, forsikring, handel, bankvirksomhed, rejsebureau, olie-distribution, drift af handelsskole osv. SIS historie er et vigtigt kapitel i det 20. århundredes historie i Island, hvad enten det drejer sig om erhvervslivets historie, den økonomiske udvikling eller Islands politiske historie, da der altid har været en stærk forbindelse mellem SIS og et af landets største politiske partier

i det 20. århundrede, Fremskridtspartiet (Framsóknarflokkurinn). I det hele taget var SIS landets største og mest omfattende virksomhed i det 20. århundrede og en af landets største folkebevægelser. Det er derfor en stor gevinst for Islands Nationalarkiv og ikke mindst for dem, som forsker i Islands historie i det 20. århundrede, at SIS arkiv nu er tilgængeligt for forskning.

Dokumenternes aflevering og flytning

Forhandlinger om aflevering af SIS arkiver til Nationalarkivet havde stået på i lang tid; men der kom for alvor gang i sagen, da lederne af SIS

■ SIS arkivet blev transporteret fra Husavík på Nordisland til Nationalarkivet i Reykjavík på en stor lastvogn med anhænger. Her tømmes anhænger. I alt var arkivalierne på 60 paller og vejede mere end tyve tons.

Foto: Njörður Sigurðsson.

■ Hannes Karlsson, formand for bestyrelsen af SIS (Sammenslutningen af Islandske Andelsforeninger), og Eiríkur G. Guðmundsson (konstitueret nationalarkivar) underskriver afleveringsdokumenterne den 19. oktober.

Foto: Helga Jóna Eiríksdóttir.

og Nationalarkivet på den Nordiske arkivdag 2011, gav hinanden håndslag på, at arkivet skulle overdrages til Nationalarkivet. SIS arkiver var, indtil Nationalarkivet overtog dem, opbevaret i Husavík på Nordisland, hvor den islandske kooperative bevægelse startede i slutningen af det 19. århundrede. Dokumenterne blev transporteret på 60 paller fra Husavík til Reykjavík, ca. 500 km. på en lastvogn med anhænger. I alt vejer arkivet mere end 20 ton.

Forskning og tilgængelighed

Tilgængelighed til disse vigtige kilder har hidtil været begrænset, da dokumenterne har været opbevaret på paller i mange år. SIS arkiv bliver

dog ikke tilgængeligt for forskere og offentligheden før i begyndelsen af næste år, når dokumenterne bliver taget af pallerne og ordnet i nye reoler, som Nationalarkivet får ved årsskiftet. Man er allerede begyndt at anmode om adgang til dokumenterne, og det er klart at SIS arkivet

er en værdifuld skat for forskere i Islands samtidshistorie.

Forfatteren er leder Bevarings- og kassationsafdelingen i Islands Nationalarkiv.

Arkivernes møde i Island

Eiríkur G. Guðmundsson

Mindst en gang om året mødes lederne inden for den islandske arkivverden. Lederne i Islands Nationalarkiv og regionalarkivarerne holdt møde den 8. oktober. Mødet fandt sted i Reykjavík i Islands Nationalarkiv.

Praktiske samarbejdsemner

På dagsorden var der forskellige emner som vedrører samarbejdet mellem regionalarkiverne og National-

arkivet. Der kan nævnes Arkivernes Dag, som er et samarbejdsprojekt mellem arkiverne og ledes af et udvalg, der forbereder de fælles tiltag, som årligt vælges at byde på. Benedikt Eypórsson, der leder udvalget, omtalte Arkivdagens tema i år, idræts- og ungdomsforeninger, og det centrale arrangement, arkiverne har til fælles, Arkivdagens web.

Reykjavíks stadsarkivar, Svanhildur Bogadóttir, holdt et oplæg om arkivstatistik. Hun argumenterede

for, at en fælles statistik både er nyttig for arkiverne selv og vigtig for samfundet. Hun foreslog, at Nationalarkivet organiserede en årlig indsamling af statistik fra de islandske arkiver. Dette blev vedtaget. Under diskussionen om dette emne blev der henvist til den nordiske statistik, som bringes i Nordisk Arkivnyt.

Islands Nationalarkiv arbejder på en ny arkivdatabase, arkivkatalog, som Nationalarkivet gerne vil udvide til et landsdækkende arkivkata-

■ Deltagerne i arkivernes møde i Reykjavík foran Nationalarkivet ved Laugavegur.

Foto: Hrafnhildur Ragnarsdóttir.

log. Det fremgik af Eiríkur G. Guðmundssons tale, at Nationalarkivet håber på, at de første regionalarkiver i midten af 2013 kan tage katalogen i brug. I denne forbindelse blev APEX – projektet, som Nationalarkivet deltager i, præsenteret af arkivar Helga Jóna Eiríksdóttir og datalog Brjánn Fransson.

Præsentation af undersøgelser

Resultaterne fra to store undersøgelser, som Islands Nationalarkiv har lavet i sidste og indeværende år, blev præsenteret. Begge undersøgelser var spørgeskemaundersøgelser. Den ene, der handlede om, hvilke institutioner der tager i mod og opbevarer privat arkiver, udført og præsenteret af afdelingsleder Njörður Sigurðsson.

Den anden undersøgelse omfattede arkivforholdene hos de statslige myndigheder. I alt 207 statslige instanser fik tilsendt et elektronisk spørgeskema, hvoraf 173 eller 84%

svarede. Undersøgelsen er til en vis grad en gentagelse af en lignende undersøgelse fra 2004, og den har til formål at vurdere, hvorvidt arkivforholdene har ændret sig. Den omfatter både de elektroniske systemer, som i fremtiden skal afleveres til Nationalarkivet, og papirarkivalierne, som myndighederne har. Det fremgik blandt andet, at omkring 5 hyldekilometer papirdokumenter er 60 år eller ældre opbevares hos de forskellige myndigheder. Resultaterne skal også benyttes i forbindelse med tilsyn.

Tilsyn og tilskud

Islands Nationalarkiv har overordnet tilsyn med regionalarkiverne og rådgiver dem også i faglige spørgsmål. Afdelingsleder Njörður Sigurðsson gjorde rede for Nationalarkivets erfaring fra en besøgsrunde, som ledere fra Nationalarkivet gennemførte hos regionalarkiverne i 2010-2012. Dette initiativ over for regionalarkiverne havde flere formål. Blandt dem var at

holde møde med regionalarkivarene og repræsentanter fra kommunerne på hvert enkelt sted. Der blev arkivets opgaver, arkivforhold, regler m.m. diskuteret. Samtidig blev der foretaget en vis vurdering af arkivforholdene. Forhåbentlig kan en rapport om disse besøg styrke regionalarkiverne, der mangler ressourcer. Uddeling af et statligt tilskud til regionalarkiverne er et af Nationalarkivets opgaver. På mødet nåede deltagerne til enighed om, hvornår uddelingen skal ske i årets løb, og de blev ligeledes enige om en fælles erklæring om, at tilskuddet burde forhøjes.

Til slut skal det nævnes, at på mødet gjorde el-arkivar Júlía Pálmadóttir Sighvats, rede for ændringer af regler om elektroniske arkiveringsversioner, som træder i kraft midt i 2013. Et godt og oplysende møde sluttede med en kort opsummering fra den konstituerede nationalarkivar. ♦

Islands Nationalarkivs personales studierejse til Edinburg

**Benedikt Jónsson og
Helga Jóna Eiríksdóttir**

Nationalarkivets personaleforening var på sin første studierejse til udlandet sidste oktober. Rejsemålet var Edinburg i Skotland.

17 af Nationalarkivets medarbejdere (godt halvdelen) og fem ægtefæller deltog i rejsen, som fandt sted d. 11. og 12. oktober 2012. Først besøgte de islandske rejsende Skotlands Nationalbibliotek (National Library of Scotland). Nationalbibliotekar Martyn Wade tog imod gruppen med en kort tale og frokost. Efter en introduktion om bibliotekets virksomhed blev gæsterne vist rundt i bibliotekets lokaler. I anledning af besøget havde man lavet en speciel udstilling af udvalgte islandske håndskrifter, hvilket var meget interessant. Endvidere fortalte man om bibliotekets indsamlingspolitik. I biblioteket bevares blandt andet over 100.000 håndskrifter og ca. to millioner kort. De islandske gæster så også bibliotekets afdeling ved Causewayside, hvor kort og bøger bliver digitaliseret med skanning.

Næste dag besøgte man det skotske Nationalarkiv (National Records of Scotland). Der blev fortalt om arkivet, dets samlinger, politik og virksomhed. Der blev budt på frokost, og derefter blev arkivets lokaler ved Princes Street forevist. Hovedpunkterne i introduktionen var på

den ene side, hvilke dokumenter fra offentlige myndigheder og private arkivet bevarer, og på den anden side om publikums adgang til arkivets arkivalier i digital form og deres formidling over internettet.

Det Skotske Nationalarkiv (National Records of Scotland) blev til ved sammenlægning af General Register of Scotland og National Archives of Scotland den 1. april 2011. Der er nu 470 ansatte. Arkivet opbevarer nu godt tre millioner dokumentenheder, hvis omfang er omtrent 80 hyldekilometer. Arkivets ældste dokument er David 1.s, konge af Skotlands, lovebog fra omkring 1127. Både på arkivet og biblioteket bliver der lagt stor vægt på, at de samlin-

ger og arkivalier, der er bevaret, er tilgængelige for offentligheden, og i den forbindelse lægges der vægt på elektronisk formidling. Nationalbiblioteket har lagt et stort arbejde i at indskanne kort og gøre dem tilgængelige over internettet. Nationalarkivet har lagt særlig vægt på, at kilder vedrørende slægtshistorie er alment tilgængelige på læsesalen blandt andet ved at indskanne de mest brugte dokumenter.

Disse besøg var særlig interessante og lærerige, og skotternes modtagelse var fremragende.

Benedikt er webredaktør og Helga Jóna er arkivar i Nationalarkivet.

■ På Nationalbiblioteket i Skotland. De islandske gæster nyder udstilling af gamle håndskrifter, der handler om Island.
Foto: Helga Jóna Eiríksdóttir.

Golden Days på Rigsarkivet

Leon Jespersen

Hvert år danner København rammen om et overflødighedshorn af kulturudbud, når Golden Days løber af stablen. I år var temaet "1950erne", der ved ca. 400 arrangementer (7.-23. sept.) blev belyst ud fra mange vinkler. Udbuddene spændte lige fra asfaltbal, koncerter, film og byvandring til "old-school-foredrag". Den Kolde Krig var emnet for mange arrangementer. Truslen om et angreb fra Østblokken prægede hverdagen, og langsomt får vi i dag indblik i, hvordan man "gravede sig ned" i 1950erne med forter, kommandocentraler og olieledninger. 1950erne var også meget andet, bl.a. et årti med visionære planer, hvoraf flere blev realiseret i 1960erne.

Rigsarkivet deltog i Golden Days med fire foredrag om samfundsplanlægning i 1950erne. Else Hansen og Leon Jespersen skildrede behovene for planlægning og de store visioner, som 50ernes nye, professionelle planlæggere – cand. polit'erne – rullede ud. De "store efterkrigstids-årgange" behøvede skoler, senere et arbejde og boliger. Også den store vandring fra land til by og omstillingen fra et landbrugs-til et industrisamfund nødvendig-gjorde planlægning. Danmarks tilslutning til NATO 1949 gjorde op med 150 års neutralitetspolitik og medførte store, militære anlægsarbejder. Danmark modtog ca. 1.7 mia.

kr. i Marshallhjælp, men for at få del i hjælpen, måtte der planlægges.

1950erne var også et knæfald for bilismen. Tusindvis af vejtræer måtte ofre livet, da velfærdsstaten kom på hjul. Bilparken voksede eksplosivt, og Steffen E. Jørgensen

amerikanske investeringer i Danmark.

1950erne var et sammensat årti, både præget af konformitet som nytænkning. I hvilken grad videreførte 1950erne gammelt tankegods – fra 30erne og 40erne – eller var der tale om en nytænkning, der samtidig forklarer 60ernes mange og hurtige ændringer. Blev mange tiltag udtænkt i 50erne? Og når 60erne opfattes som skelsættende, skyldes det så, at historien i vid udstrækning er skrevet af 60er-generationen?

De visionære planlæggere stødte i 50erne på mange problemer: manglende viden (data) om samfundsmæssige forhold samt institutioner, der videnskabeligt kunne behandle de indsamlede data. Sådanne institutioner blev oprettet i 50erne, der stod for en videnskabeliggørelse af politik og økonomi, men med de videnskabelige, teknologiske og institutionelle begrænsninger blev 1950ernes planlægning på mange måder et tilløb.

Foredragene byggede i vid udstrækning på materiale i Statens Arkiver. Det Økonomiske Sekretariat var krumtappen i meget af 1950ernes planlægning. Det var bemandet med en ny embedsmandstype, cand. polit'erne – eller "Psykopatklubben" – som de selvironisk kaldte sig. Sekretariatets store arkiv, der findes i Rigsarkivet, er kun blevet benyttet i begrænset omfang. Med en slet skjult opfordring er det en guldgrube for undersøgelser i 1950erne.

Golden Days på Rigsarkivet

Fire gratis foredrag om
Danmark i 1950'erne

Her om ungdomsoprør, kulturkamp, USA-påvirkninger og ambitiøse trafikplaner i 1950'erne fire dage i september.

- 18/9: Planlægnings svære kunst
- 19/9: Motorgade til Vesterport? 1950'ernes trafikplaner
- 20/9: Studenterprotester og universitetsplanlægning
- 21/9: "Uncle Sam says" - amerikanske investeringer i dansk erhvervsliv

Læs mere om de fire foredrag på www.sa.dk

Modsted: Tøjhusgade 1, 1218 København.
Dørene åbnes kl. 16.00 og foredragene starter kl. 16.30.

skildrede 50ernes store vejplanlægning: bl.a. planerne om at lægge en motorgade gennem København(!). Else Hansen fortalte om 50ernes studenterprotester og universitetspolitik – et emne, der har stået i skyggen af 1968-oprøret, mens Kenn Tarbensen i foredraget "Uncle Sam says" berettede om reaktionerne på

DigDag

Digitalt atlas over Danmarks historisk-administrative geografi

Nis B. Maibom og Katrine Tovgaard-Olsen

Igennem de senere år har Nordisk Arkivnyt flere gange omtalt DigDag-projektet, et digitaliseringsprojekt til kortlægning af Danmarks historisk-administrative geografi. (NA 2008/3, NA 2009/1). I dette nummer kan vi så bringe den glade nyhed, at projektet er ved vejs ende og - i det store hele - har indfriet sin målsætning. Projektet havde sin formelle opstart i 2009 og afsluttedes den 30. september 2012. Projektet har været organiseret som et konsortium bestående af syv af lan-

■ Katrine Tovgaard-Olsen præsenterede DigDag-projektet. Foto: Leon Jespersen.

Statens Arkiver og DigDag

dets største kultur- og forskningsinstitutioner, med Statens Arkiver som projektejer. Tilsammen har de skabt en unik samling data om administrative enheder, stednavne og geografi. Oplysningerne er relateret til hinanden og illustrerer den historisk-administrative udvikling i Danmark over en periode på ca. 350 år i et dynamisk, webbaseret atlas.

Databasens indhold og opbygning

Atlas med stednavne og administrative grænser er ikke nogen ny opfindelse. Dét, der gør DigDag unikt i et dansk og internationalt perspektiv, er akkumuleringen af tidlige data om administrative grænser, myndighedskoder, stednavne og geografi fra 1660 til i dag. I DigDag kan man således følge en myndighed eller en enkelt myndighedstype over en periode på 350 år. Man kan se, hvordan grænserne har udviklet sig, om navnet har ændret sig, hvordan myndigheden har været relateret til andre myndigheder, fx et sogns rela-

tion til et overordnet provsti og stift, eller et lægedistrikts relation til et overordnet fysikat.

Danmarks administrative geografi er opbygget efter princippet, at større administrative enheder består af et antal mindre administrative enheder. Eksempelvis består et amt af et antal kommuner, og en kommune ligger inden for ét bestemt amt. Samme tilgang er anvendt i enhedsopbygningen i DigDag. Myndighederne (i DigDag-terminologi: "enhederne") er dannet på den måde, at de er sat sammen af mindre enheder, som tilsammen udgør den større enheds areal. Den mindste enhedstype i DigDag er

■ Chef for Formidlingsafdelingen, Jeppe Bjørn, indledte præsentationen af DigDag. Foto: Leon Jespersen.

■ Præsentationen af DigDag-projektet var velbesøgt. De fremmødte repræsenterede alle de deltagende institutioner.

Foto: Leon Jespersen.

■ Nogle af de ledende kræfter i DigDag-projektet. Fra venstre: lektor Peder Gammeltoft, vid. ass. Bo Nissen Knudsen og post. doc. Peder Dam, Kbh.s Univ. samt arkivar Katrine Tovgaard-Olsen, Statens Arkiver.

Foto: Leon Jespersen.

ejerlav, der er sat sammen til sogne, som bl.a. udgør provstier, som igen danner stifter. Der findes naturligvis afvigelser fra disse principper. Fx når en kommunegrænse går tværs igennem et ejerlav. I disse tilfælde er ejerlavene delt i mindre områder, kaldet "geobyggeklodser", der erstatter de områder, som ejerlavene ellers dækker. Oplysningerne til alle de geografiske og administrative ændringer er baseret på kartografiske, trykte og

ikke mindst arkivalske kilder.

Stednavnene bibringer DigDag endnu en interessant dimension. DigDag indeholder ca. en kvart million georelaterede stednavne. Til stednavnene er knyttet oplysninger om deres oprindelse og betydning samt udviklingen i deres stavemåde. Stednavnet Faaborg kan således følges tilbage fra kong Valdemars jordebog i 1200-tallet som Foburgh, over castrum Foborch og Fionia Voborgi

■ Docent Karl-Erik Frandsen, Kbh.s Univ., hvis værk Atlas over Danmarks administrative inddeling efter 1660 (Kbh. 1984) har leveret en stor del af materialet til DigDag, afrundede projektpræsentationen.

Foto: Leon Jespersen.

i 1300- og 1400-tallet, indtil det i 1664-matriklen optræder i den form, vi kender det, nemlig Faaborg. Af tolkningen fremgår det, at forleddet antages at være "ræv uden hensyn til sexus (...) ligesom det tilsvarende oldnordiske fōa, fúa. og de beslægtede ord tysk Fuchs og engelske fox." Efterleddet borg henviser til en nærliggende borg eller befæstning.

Målgrupper og distribution

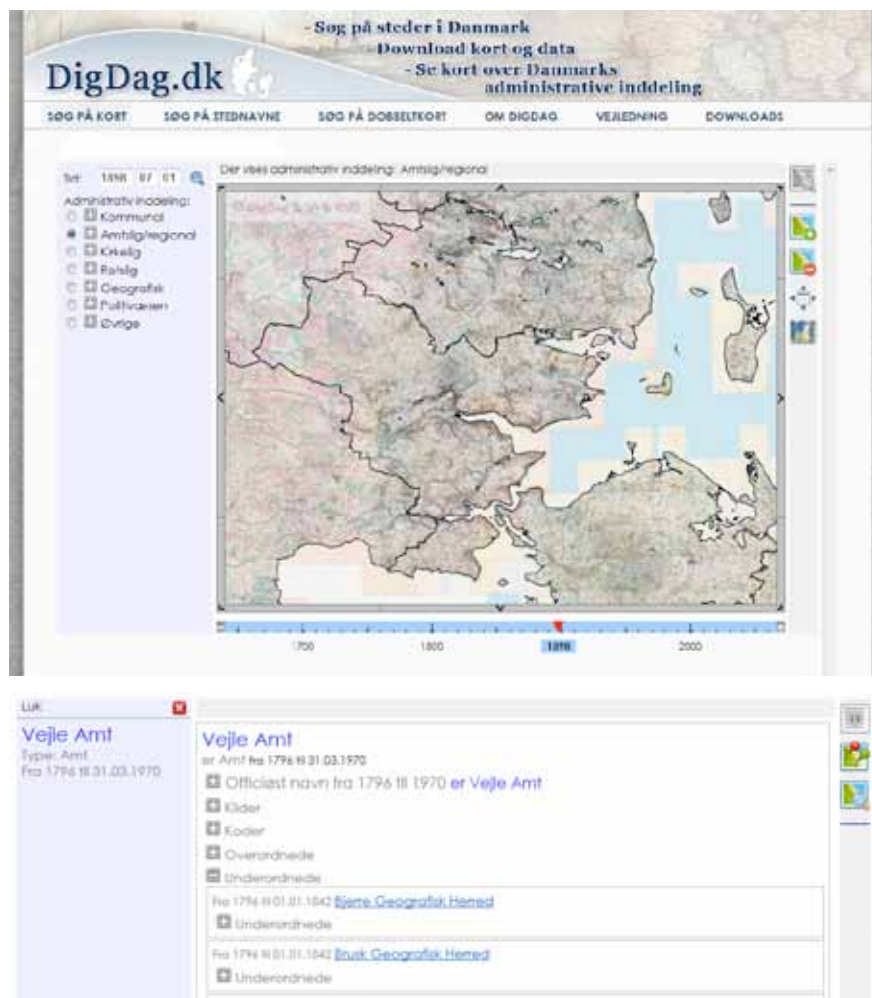
DigDag er primært finansieret af en bevilling fra Forsknings- og Innovationsstyrelsen på 15 mio. kroner. I bevillingen hedder det, at DigDag som et stykke "forskningsinfrastruktur" skal understøtte forskeres behov for data om Danmarks administrative geografi, herunder geografisk udstrækning af administrative enheder som fx kommuner eller sogne, samt data om stednavne. Akkumuleringen af data og tilgængeliggørelsen af dem er sket i et målrettet forsøg på at servicere forskningen inden for fagområder som historie, geografi, statistisk, stednavne og arkæologi. DigDag kan finde anvendelse som et analyse- og visualiseringsredskab, der kan give overblik over data med en geografisk relation og afdække geografiske sammenhænge i data.

DigDag-data kan tilgås ad to veje: Via en webportal som blev lanceret i efteråret 2012. Her er det muligt at spørge i data og få returneret et svar, at downloade relevante dele af datasættet osv. Man kan fx få vist alle myndigheder på et bestemt sted på et bestemt tidspunkt. Det kan være både oplysende og underholdende at gå på jagt i data fra ens lokalområde, og fx søge på tolkninger af gamle stednavne. Fx gadenavnet Naboløs i København, som menes at sigte til, at gaden har været så kort, at beboerne ikke har kunnet have nogen naboer.

Desuden kan data tilgås via de såkaldte webservices, der giver mulighed for at koble sig direkte op mod datasættet. Datasættets udformning og muligheden for sammenbygning med andre datasæt, gør det også anvendeligt som søgemaskine i historisk-administrative data. Det ventes derfor, at DigDag også vil blive brugt af forsknings- og kulturinstitutioner som en motor i formidlingen af egne data.

DigDag og arkiverne

Netop muligheden for at koble sig op mod datasættet rummer store perspektiver for formidlingen af Statens Arkivers samlinger. En stor del af Statens Arkivers netbårne tjenester er bundet op omkring en

arkivskaber og dermed indirekte arkivskaberens geografiske virkeområde. Det gælder bl.a. Statens Arkivers søgesystem, Daisy, Dansk Demografisk Database med indtastede arkivalier såsom folketællinger, kirkebøger og skifteprotokoller, og Arkivalieronline.dk, som bl.a. rummer indscannede kirkebøger og folketællinger. Med DigDag får brugerne en geografisk indgang til alle Statens Arkivers data. Data knyttes sammen, så man kan gå direkte fra en søgning på et kort til en oversigt over arkivalierne fra det valgte område, og, hvis det findes, videre til det scannede arkivalie, eller endog til en transskription af arkivaliet. Brugere vil ikke møde DigDag som et ekstra lag, men umiddelbart opleve den lettere adgang til arkivalierne, som DigDag giver.

Indtil koblingen mellem DigDag og Statens Arkivers øvrige netbårne tjenester er effektueret, vil DigDag-portalene tjene som et digitalt op-

slagsværk til brug for identifikation af administrative tilhørsforhold for enhver lokalitet til en given tid. Her vil man kunne klikke på kortet, indstille tiden på slideren og få oplyst den relevante myndighed.

DigDag rummer indtil videre 79 forskellige myndighedstyper og rækker helt tilbage til enevældens indførelse i 1660. Som noget særligt kan endvidere fremhæves, at DigDag også dækker Sønderjylland i perioden 1864-1920, da området var under preussisk administration. Statens Arkiver står i spidsen for et konsortium, der garanterer ajourføringen og vedligehold af DigDag, så det også i fremtiden vil være et øjebliksbillede på den administrative inddeling.

Skrivere er arkivarer og hhv. projektleder og projektmedarbejder på DigDag-projektet, Rigsarkivet

Danmarks ældste

Julie Avery

Siden 1992 har Statens Arkiver arbejdet med at digitalisere og tilgængeliggøre arkivalier og kulturarv via portalen Dansk Demografisk Database. Det er Danmarks ældste og største crowdsourcing initiativ blandt museer og arkiver - og det kører stadigvæk!

Den 8. november fejrede Dansk Demografisk Database 20 års jubilæum på Rigsarkivet med deltagelse af Kulturministeren. Databasen er skabt i samarbejde med 954 frivil-

lige indtastere, slægtshistoriske foreninger og organisationer og Dansk Data Arkiv, der hører under Statens Arkiver. Det er et storstilet projekt. I alt er der, indtil videre, blevet indtastet over 15 millioner poster fra arkivalierne i Statens Arkiver – især folketællinger og kirkebøger. Herved er det blevet en hel del lettere for brugerne at gå online og finde svar vedrørende "fortidsdanskere" i Danmarks historie.

Mere end 1,5 millioner brugere

Allerede i 1996 kunne alle frit søge i databasen og portalen blev straks

en succes. Faktisk var der så mange brugere, at man fra webudbyderens side blev mistænksom og lukkede sitet. Internettet var stadigvæk ungt dengang, og udbyderen troede fejlagtigt, at den store interesse måtte skyldes, at der var tale om porno. Misforståelsen blev rettet, og lige siden har man uden hindringer kunnet søge efter forfædre i databasen, der hvert år besøges af mere end 1,5 millioner brugere.

Crowdsourcing peger fremad

Digitaliseringen af arkivalier startede bogstaveligt talt i forrige år-

■ Dansk Demografisk Database og det store Kildeindtastningsprojekt kunne fejre 20 år. Her pustes lysene i kagen. Yderst t.h. kulturminister Uffe Elbæk. Foto: Peter Wodskou Christensen.

og største crowdsourcingprojekt inden for kulturarv FYLDER 20 ÅR

hundrede (1992), men er alligevel nyt og aktuelt i forhold til nutidige udviklingsperspektiver. Både museer og arkiver satser i høj grad på "crowdsourcing". I Statens Arkiver er det da også et område, som man styrker i disse år. Der er blandt andet ansat en ny arkivleder, der skal varetage kontakten til de frivillige - og der er flere forskellige projekter i gang. Projekterne skal styrke digitaliseringen af arkivalierne og øge tilgængeligheden for brugerne.

Og der er mange gode perspektiver i samarbejdet, for crowdsourcing betyder, at langt flere mennesker får medejerskab til vores kulturarv og til konkrete ressourcer. Desuden ligger det i god forlængelse af den aktuelle udvikling på nettet. I stedet for at være konsumenter, bliver vi i stigende grad producenter, og samtidig åbner den engagerede

deltagelse op for, at langt flere kan være med til at berige den arkivalske kulturarv. Så bliver den nemlig en levende ressource for stadigt flere mennesker.

Besøg Dansk Demografisk Database: www.ddd.dda.dk

Skribenten er kommunikationskonsulent, Statens Arkiver.

■ Dansk Demografisk Database er skabt i samarbejde med 954 frivillige indtastere.

Foto: Mette Andersson.

■ De to flittigste crowdsourcere hyldes sammen med Nanna Floor Clausen fra Dansk Data Arkiv. Kulturminister Uffe Elbæk overrakte gaver og blomster. Lotte Brændegård Hvid har indtastet 1240 sogne med i alt 1.044.280 poster. Erik G. Andresen, har korrekturlæst i alt 1477 materialer, som omfatter 1.172.256 poster.

Foto: Peter Wodskou Christensen.

Rigsarkivet og Dansk Data Arkiv samarbejder om standarder for arkivering og tilgængeliggørelse af digitalt skabte data

Lone Smith Jespersen og
Mads Thilasing-Engholm

I Statens Arkiver er der to enheder, der beskæftiger sig med digitalt skabte data: BK-afdelingen under Rigsarkivet (RA) og Dansk Data Arkiv (DDA). DDA indsamler datasæt, primært spørgeskemaundersøgelser fra samfunds- og sundhedsvidenskabelige forskere. RA indsamler data fra myndigheders it-systemer, både elektroniske journaler, elektroniske sags- og dokumenthåndteringssystemer samt fagsystemer (registre).

Der er således forskelle på de to enheder, men også muligheder for erfaringsudveksling og synergi-effekter. I 2011 startede der derfor et samarbejde, der i første omgang mundede ud i en rapport med fokus på samfunds- og sundhedsvidenskabelige forskeres mulighed for at anvende RA's samling af digitale arkivalier. Rapporten er centreret om tre spørgsmål:

Er der i RA's samling data, som er interessante for samfunds- og sundhedsvidenskabelige forskere?

Der er lavet en analyse af bestanden, hvor det er indkredset, hvilke arkiveringsversioner, der kan være interessante for kvantitativ forskning. Det er primært registre, der vil kunne være værdifulde for forskningen. RA's registerdata vil eksempelvis

med fordel kunne kombineres med DDA's surveydata, men kan også i sig selv danne grundlag for interessante forskningsprojekter.

Mange af arkiveringsversionerne er ikke umiddelbart tilgængelige på grund af persondata, men en forsker vil kunne søge adgang.

Kan forskerne finde de for dem relevante data?

RA's arkiveringsversioner er registreret i DAISY (<http://www.sa.dk/daisy>), mens DDA's datasæt er registreret i et søgekatalog (<http://ddd.dda.dk/ddakatalog/index.asp>). I DAISY er der ikke så mange søgemuligheder som i DDA's søgekatalog, og der vises kun få oplysninger om en arkiveringsversion, i modsætning til DDA, der har en fylgig dokumentation tilknyttet søgekataloget. Det gør det vanskeligere for en forsker at identificere interessante data hos RA. I rapporten foreslås det derfor bl.a., at det fra DAISY skal være muligt at se den dokumentation af en arkiveringsversion, der ikke er omfattet af tilgængelighedsfrister. Ligeledes foreslås det, at udvalgte arkiveringsversioner

også registreres i DDA's søgekatalog, og at DDA over for forskere gør opmærksom på RA's samling.

Kan forskerne bruge de fundne data til analyse?

Forsøg viser, at det kræver en del manuelt arbejde at overføre data fra en arkiveringsversion til et værktøj til kvantitativ analyse, så det foreslås, at der udvikles et program til automatisering af processen.

På baggrund af rapporten er der i foråret 2012 afholdt et seminar, hvor yderligere samarbejdsinitiativer blev drøftet. Bl.a. skal forskelle og ligheder i dokumentationen af arkiveringsversioner og datasæt analyseres med henblik på endnu bedre dokumentation. Et andet samarbejdsprojekt er arkivering af de databaser, som DDA i nogle tilfælde har fået afleveret med forskningsdata, hvor de fremover skal oparbejdes til RA's standard.

Lone Smith Jespersen er specialkonsulent ved Bevarings- og Kassationsafdelingen, Rigsarkivet og Mads Thilasing-Engholm er IT-arkivar ved Dansk Data Arkiv.

DDA har arbejdet med en af Rigsarkivets arkiveringsversioner af Dødsårsagsregistret, der både alene og ved sammenkobling med datasæt fra DDA vil kunne besvare spørgsmål fra forskere. Her ses en indberetningsblanket, der i 1998 har været anvendt som inddateringsgrundlag til registret.

Styrket samarbejde om Sønderjyllands historie

Hans Schultz Hansen

To centrale institutioner inden for udforskning og formidling af Sønderjyllands historie har besluttet at styrke deres indbyrdes samarbejde. Museum Sønderjylland og Landsarkivet for Sønderjylland indgik den 22. juni 2012 en samarbejdsaftale. Selv om førstnævnte har sit arbejdsmæssige tyngdepunkt i de bevarede genstande og kulturarven på land og i by og sidstnævnte i de bevarede arkivalier, består der et stort fællesskab navnlig inden for forskning og formidling. I de forløbne årtier har der da også været et tæt samarbejde på talrige felter. Med samarbejdsaftalen vil de to institutioner forstærke dette samarbejde, formalisere det og forankre det i de to institutioner.

Aftalen blev underskrevet på Haderslevvej 45 i Aabenraa. Adressen huser ikke alene Landsarkivet, men også Institut for sønderjysk Lokalhistorie under Museum Sønderjylland (ISL). Den fortsatte husning af ISL og arbejdsdelingen mellem ISL og landsarkivet er netop et hovedpunkt i aftalen. Derudover fastlægger aftalen den indbyrdes afgrænsning mellem museernes og arkivets indsamlingsvirksomhed. Den rummer også punkter om det fremtidige samarbejde om forskning og formidling. Her vil parterne bl.a. samarbejde om udarbejde af en bog om den sønderjyske søfarts historie og række hinanden en hånd ved formidlingen

af landsdelens spændende historie under Den Første Verdenskrig.

Konkret samarbejder Landsarkivet og Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot netop nu om at opbygge en database over faldne sønderjyder i Første Verdenskrig ved hjælp af frivillig arbejdskraft. Dette arbejde er i skrivende stund nået så langt, at det kan præsenteres for offentligheden på Sønderborg Slot den 9. november – to dage før årsdagen den 11. november for Den Store Krigs afslutning i 1918. Ligeledes samarbejdes om bogen ”Skurke og helte i Sønder-

jyllands historie”, der udkommer den 26. oktober bl.a. med bidrag af Hans Schultz Hansen og adskillige medarbejdere ved Museum Sønderjylland og foredragsrækken ”Adel i Slesvig” – begge projekter med Historisk Samfund for Sønderjylland som den udfarende part.

Skribenten er arkivleder ved Landsarkivet for Sønderjylland og forskningsleder i Statens Arkiver.

■ Fra underskrivelsen af samarbejdsaftalen mellem Landsarkivet for Sønderjylland og Museum Sønderjylland. Fra venstre: Arkivleder Hans Schultz Hansen, museumsdirektør Orla Madsen, museumsformand Jens Møller og arkivchef Steen Ousager, Statens Arkiver Vest.

Foto: Landsarkivet for Sønderjylland.

Stor tyverisag på Rigsarkivet i København

Asbjørn Hellum

I disse dage trækker en tyverisag her på Rigsarkivet tunge skygger over os. To mænd sidder varetægtsfængslet. De er sigtet for, over en længere årrække, at have stjålet historisk materiale. Det er især sket fra det nu nedlagte "Landsarkivet for Sjælland mv.", men også fra Rigsarkivet.

Med den endnu sparsomme viden, vi har om det konkrete forløb, formoder vi, at tyvene har arbejdet sy-

stematisk, professionelt og med stor tålmodighed for at få fat i materialet. Muligvis har de smuglet materialet ud i mindre portioner. Indtil videre tegner der sig et billede af, at de mistænkte er gået målrettet efter bestemte historiske dokumenter, der indeholder oplysninger om personer med tilknytning til Frikorps Danmark, retsopgøret efter krigen og arkivalier vedrørende de danske nazister.

Balancen mellem åbenhed og sikkerhed
Men hvad med sikkerheden på vores

arkiver – er den ikke god nok? På baggrund af, at der nu befinder sig ca. 2 hyldemeter arkivalier i politiets varetægt, som rettelig burde stå på vores hylder, må jeg konstatere, at sikkerheden ikke har været god nok. Der er lykket for to opfindsomme mænd at smugle arkivalier fra læsesalene, selv om vi løbende har en vurdering af sikkerheden og de procedurer, der skal forhindre tyveri.

Statens Arkivers sikkerhedssystemer er baseret på de samme principper som i de øvrige nordiske lande. Der er tale om et præventivt sikkerhedssystem, der består af de ordensregler, der skal følges på læsesalene, samt på direkte overvågning ved det personale, der er til stede på læsesalene, videoovervågning, etc. Endelig har også tilstedeværelsen af andre arkivbrugere en forebyggende virkning. Ordensreglerne fastsætter endvidere, at der på læsesalen ikke må medbringes: Overtøj, mad- eller drikkevarer, tasker (alle typer, herunder små dametasker, tobakspunge, pc-taske), penalhuse, kame-raetui, ikke gennemsigtige mapper,

■ Tyverisagen vækker stor interesse i befolkningen og sagen har fået massiv medieomtale.

Foto: Jeppe Bjørn.

■ To mænd er sigtet for, over en længere årrække, at have stjålet historisk materiale fra det nu nedlagte "Landsarkivet for Sjælland" og fra Rigsarkivet i København. Her ses indgangen til læsesalen på Rigsarkivet. Foto: Ernst Tobisch.

ringbind, dokumentomslag og lignende.

Den aktuelle tyverisag viser imidlertid, at det nuværende sikringsniveau ikke er tilstrækkeligt til at forebygge professionel og systematisk fjernelse af arkivalier over en meget lang tidsperiode, ligesom den synes at vise, at arkivalier i visse tilfælde handles på lukkede markeder.

Analyse og sikkerheden

Statens Arkiver har påbegyndt analyser af sikring og sikkerhed samt umiddelbart gennemført en række tiltag, der hver for sig og samlet skal bidrage til at højne det sikringsmæssige niveau. Akut er der gennemført forøget overvågning på læsesalene - først med virkning på Rigsarkivets læsesal, videregående undersøgelser af de arkiver, der i forbindelse med den aktuelle sag kan have været udsat for tab, midlertidigt stop for udlån af en række arkivalier vedrørende retsopgøret efter den tyske besættelse af Danmark 1940-45, samt

suspendering af fjernlån til læsesale uden for Statens Arkiver. Nogle af de tiltag Rigsarkivet vil se på i det videre analysearbejde er blandt andet: Fysiske rammer på læsesalene, brugerkontrol gennem indførelse af personligt adgangskort, mulighed for visitation af læsesalgæster, digitalisering af arkivalier der vurderes at være i risiko for tyveri og digitalisering af sikkerhedsfilmmede arkivalier. I analysearbejdet vil Statens Arkiver naturligvis inddrage erfaringer fra andre lande via de internationale fora, Statens Arkiver deltager i, ligesom i sagens natur fra andre kulturbevaringsinstitutioner og sikringseksperter i ind- og udland.

Desuden skal det bemærkes, at analysearbejdet til dels må afvente resultaterne af politiets efterforskning af tyverierne omfang og metode, men at Statens Arkiver, der betragter ethvert tab af bevaringsværdige arkivalier med stor alvor, vil træffe de foranstaltninger, der bedst

kan sikre arkivalierne mod tyveri. Det skal ske uden at begrænse benyttelsen af det historiske materiale unødigt for borgere, myndigheder og forskning, der er det overordnede formål med Statens Arkivers virksomhed

Vi lever heldigvis i et samfund, hvor vi har bestemt, at historisk materiale skal stå til rådighed for vores borgere. Vi er hele nationens hukommelse og skal bevare de historiske kilder fra Danmarkshistorien, men vi skal også stille dem til rådighed for offentligheden. Fælles adgang til kulturarven og de historiske kilder er afgørende for debatten i et demokratisk samfund, for forskningen og for borgernes retssikkerhed. Vi gør vores bedste for at finde en fornuftig balance mellem sikkerhed og åbenhed – og det vil vi vedblive med at gøre.

◆
*Skribenten er Rigsarkivar,
Statens Arkiver.*

Hack4dk

– første danske kulturarvshackathon

Charlotte S.H. Jensen

I begyndelsen af oktober var Statens Arkiver med til at planlægge og gennemføre Danmarks første hackathon på kulturarvsdata. Det var sjovt, intenst – og giver inspiration til helt nye måder at arbejde på.

"Hackathon" og "hackere" lyder måske lidt skummelt og fordækt. Noget, der snarere hører sammen med cyberkriminalitet og spioner end med pæne arkiver. Men et hackathon er en helt ufarlig begivenhed, en slags digital workshop, hvor nye ideer sprudler og koderne flyver fra tasterner.

Fredag den 5. og lørdag den 6. oktober var Kulturstyrelsen, Det Kongelige Bibliotek, Nationalmuseet og Statens Arkiver værter for Danmarks første hackathon om kulturarv. Nationalmuseets biograf dannede rammen om en ignite-ses-

sion, som bl.a. indeholdt oplæg om Creative Commons og brug af åbne data. Blandt ignite-talerne var også Allan Vestergaard fra Rigsarkivet, der talte om crowdsourcing som formidlingsstrategi. Selve hack-delen foregik på Den Sorte Diamant.

Vinderen blev en augmented reality-app fra holdet "Code United" bygget på data fra Kulturstyrelsen. Andenpladsen gik til applikationen "Døde naboer" bygget på Politiets Registerblade, et crowdsourcing-projekt fra Københavns Stadsarkiv. Tredjepladsen blev erobret af "Adopt a Mound", en "papierprototype" på en citizen conservation app. Et hack, som visualiserede data fra Statens Arkivers lille base over dannebrogsmænd på en form for tidslinje, kom desværre ikke i top 3.

En hackathon er en begivenhed, hvor programmører, designere og andre, der arbejder med softwareudvikling, mødes for at bygge nye

mobil- eller web apps. De arbejder intensivt sammen i små grupper en dag eller to, og målet er at kunne præsentere en prototype i en show-and-tell ved begivenhedens slutning. I it-verdenen går begrebet helt tilbage til 1999, men det er først indenfor de sidste år, at ideen og arbejdsformen er blevet mere udbredt i andre miljøer. I januar 2011 hostede avisen The Guardian fx en "History Hack Day", hvor målet var at skabe nye tjenester, visualiseringer m.m. ud fra historiske resourcer. Og i sommeren 2011 løb hack4europe af stabelen på Livrustkammaren i Stockholm - udgangspunktet var hack på indholdet i Europeana.

Grundlaget for et hackathon er, at der stilles åbne data til rådighed. Ikke kun "åbne" i den forstand, at enhver kan gå ind og søge et resultat frem i en database. Selve databasen skal have en adgangsvej, et API eller en webservice, som gør, at data kan "hentes" og præsenteres i en anden kontekst. I stedet for en menneske-maskine relation, skal man kunne skabe en maskine-maskine relation, som sætter data sammen på en ny måde, måske med andre data, hentet andre steder, og med præsentation i en ny brugergrænseflade. Et er en ny måde at tænke på, som stiller nye krav til arkivernes digitale tjenester, der hidtil primært har fokuseret på menneskelige brugere. Men potentialet for nye måder at bruge data på er enormt – hvis man lukker op for genbrug af digitale data.

■ Flere fotos kan ses på:

<http://www.flickr.com/photos/jacobwang/sets/72157631697421524/detail/>

Högtidlig avslutning av projektet Kulturens domäner

Christina Forssell

De nationella kulturinstitutionernas gemensamma projekt Kulturens domäner avslutades under högtidliga former i Riksarkivet i slutet av september. Projektet upphörde i nuvarande form efter åtta års verksamhet. Det startade 2004 som ett tvåspråkigt (finska och svenska) projekt för kulturfostran. Inom det fick eleverna möjlighet att ta del av kulturinrättningarnas historia och nutida verksamhet. Syftet var att få eleverna att bekanta sig med det finländska kulturarvet, öka samarbetet mellan skolorna och kulturinstitutionerna

och erbjuda undervisning baserad på upplevelse och erfarenhet. (För mer uppgifter om projektet, även på svenska, se www.kulttuurinlaajakaista.fi.)

I projektet deltog Nationalmuseet, Nationalteatern, Nationalbiblioteket, Nationaloperan, Statens konstmuseer (Ateneum, Kiasma [museet för nutidskonst], Sinebrychoff [historiska konstmuseet] och arkivet för bildkonst), Finska Litteratursällskapet, Svenska litteratursällskapet, Svenska Teatern i Helsingfors och Riksarkivet. Också Utbildningsstyrelsen var företräd. Riksarkivet mottog årligen ett tiotal grupper à 30 – 40 elever.

Samarbetet mellan skolorna och

institutionerna koordinerades av en särskild producent, som oftast kom från institutioner för utövande konst. Där kunde eleverna engageras i workshops och liknande aktiviteter. I Riksarkivet fick eleverna under rundturer bekanta sig med verksamheten och därefter arbeta inom skräddarsydda workshops. Projektet fick finansiering av bl.a. Finska kulturfonden och undervisnings- och kulturministeriet. Finansiering under åtta år var långt mer än man väntat sig. I samband med projektet utgavs även skriften *Våra nationella kulturinstitutioner* (se NA 1/2007, s. 44).

I de korta anföranden som hölls under avslutningsevenemanget betonades vikten av kulturfostran och att säkra återväxten då det gäller institutionernas besökare. Nyttan av de nätverkskontakter som knutits, både mellan kulturinstitutionerna och mellan skolorna, framhölls. Till allas glädje kom man överens om att i någon form fortsätta det goda samarbetet inom kulturpedagogiken. Frågan kommer att tas upp inkommande vår då en gemensam träff planerats av Svenska litteratursällskapet.

Under avslutningsevenemanget presenterades Riksarkivets senaste utställning *Örnarnas skuggor – Finland år 1812* för gästerna av forskare Pertti Hakala.

■ Producenter och projektledare från projektet Kulturens domäner förde inlevelsefulla diskussioner i Riksarkivet. På bilden ses medlemmarna av projektets ledningsgrupp Ulla Laurio (t.v.) och Sirkka-Liisa Mettomäki samt producent Päivi Matala (t.h.).

Foto: Jussi Nuorteva.

Skribenten är överinspektör vid Riksarkivet.

Skatteförvaltningen inledde överföringen av skatteinformation till arkivverkets elektroniska förvaringstjänst

VAPA

Päivi Happonen

Överföringen av skatteuppgifter från skatteförvaltningen till arkivverkets elektroniska VAPA-förvarings- och servicetjänst inleddes i september 2012. Leveransen från skatteförvaltningens informationssystem till VAPA sker online. Innevarande höst överförs uppgifterna om fysiska personer och samfund under beskattningsåren 2006–2011 och ett sampl av de skattebeslut som hänförs sig till beskattningsåret 2010. Skatteförvaltningen har mycket målmedvetet utvecklat sina elektroniska tjänster och informationssystem och utgör följaktligen en lämplig första leverantör av material till VAPA-tjänsten. (Beträffande VAPA, se nr 1/2012 s. 18.).

All information som överförs till VAPA-tjänsten är av mycket ungt datum. En förutsättning är att organisationerna inte skapar egna förvaringstjänster eller förser sina informationssystem med egenskaper som stöder fortsatt förvaring. Ansvar för förvaringen av dokumentinformation övertas av arkivverket och organisationerna kan inrikta sig på sin kärnverksamhet. Hela idén med VAPA-tjänsten är att tillhandahålla kunderna (= användarna) garanterat pålitlig långtidsförvaring av dokumentinformation.

Börjar statsförvaltningens pappersarkiv vara historia?

Den information som producerats

inom ramen för elektroniska processer förvaras bara i elektronisk form. Att utskrifter på papper inte längre skulle tas av information i dokumentform som produceras av statsförvaltningen har länge varit ett mål för arkivverket. Då skulle pappersarkiven sluta öka och utskriftskostnaderna avta. Informationssökningarna skulle också kräva betydligt mindre tid. Allt detta skulle leda till betydande kostnadsinbesparingar. Förvaringen i elektronisk form är frivillig, men förhoppningsvis inser åtminstone de flesta organisationer nyttan av dylik förvaring och inriktar sin verksamhet därefter.

Arkivverkets VAPA-tjänst gjordes tillgänglig för statsförvaltningens organisationer i början av mars 2011. VAPA-tjänsten ger statsförvaltningen ökade möjligheter att övergå från verksamhet som är bunden till tid och plats till elektronisk hantering och självbetjäning. Medborgarna och forskningen bereds betydligt bättre möjligheter att få tillgång till information.

Arkivverket som producerar VAPA-tjänsten är enligt lagen skyldigt att trygga långtidsförvaringen av information i dokumentform. Tjänsten är därmed från första början mer beständig och tillförlitlig än de förvaringstjänster som tillhandahålls av privata aktörer.

Från ärendehantering till material i form av databaser och register

Arkivverkets ursprungliga avsikt

var att motta sådan dokumentinformation som producerats och hantearats i ärendehanteringssystem och blivit förordnad varaktig förvaring. För detta ändamål utarbetades två successiva SÄHKE-normer, utgående från behovet att trygga tillförlitligheten i elektronisk dokumentinformation medan den hanterades och med tanke på överförandet av information till VAPA-tjänsten. Organisationernas beredskap att övergå till uteslutande elektronisk hantering varierar än idag, och rätt få organisationer har tagit i bruk ärendehanteringssystem med de ovan nämnda funktionerna. Den första VAPA-överföringen från ett ärendehanteringssystem torde ske mot slutet av år 2013.

VAPA-tjänsten har p.g.a. gällande arkivlag inskränkts till att gälla ett mycket begränsat material: endast material som skall förvaras varaktigt och uppfyller kraven i SÄHKE-normen tas emot.

Enligt de nuvarande riktlinjerna för gallring skall ca 15 % av organisationernas årliga produktion av dokumentmaterial förvaras varaktigt. Eftersom bara en del av detta material tillkommer inom ett ärendehanteringssystem är det klart att den dokumentinformation som uppfyller VAPA-kriterierna är av ringa omfattning. Organisationerna uppfattar dessutom sine elektroniska dokumentinformation som en helhet och ser inte den andel som skall förvaras varaktigt som något separat och av-

■ Skatteförvaltningen har i alla tider producerat stora arkivbestånd. Helsingfors skatteverks arkiv har av utrymmesskäl överförs till Tavastehus landsarkiv. På bilden ses skattedeklarationer från 1940.

Foto: Juho Mattila

vikande med andra förvaringsbehov. Även annan dokumentinformation än sådan som skall förvaras varaktigt kan ha mycket långa förvaringstider, och då behöver också det materialet en tillförlitlig förvaringstjänst. Praxis för överföringen av elektroniskt material i dokumentform och motsvarande praxis för dokument på papper dras beklagligt ofta över en kam av organisationerna, som antar att det rör sig om leveransfrister på tiotals år.

Mot slutet av 2011 gick man aktivt in för att lösa problemet med de uteblivna VAPA-kunderna. Den offentliga förvaltningen är full av databaser och register, vilka som sådana inte uppfyller SÄHKE-normens krav. Skatteförvaltningen och några andra organisationer inom statsförvaltningen har deltagit i pilotskedet för en metod som utvecklats av Riksarkivet i syfte att göra det möjligt att överföra informationsinnehållet i organisationers register och databaser till VAPA-tjänsten. Under tiden förs gallringsstrategin à jour med den elektroniska verksamhetsmiljön, vilket i sin tur innebär att den information som skall förvaras varaktigt fastställs på ett sätt som är tillräckligt beaktar forskningens behov. För skatteförvaltningens del betyder det hävande av tidigare beslut om sampelförfarande beträffande skattebesluten. Andra liknande beslut är under beredning.

Regelverket beträffande elektronisk överföring av material i form av databaser och register blir färdigt i oktober 2012.

Delar av den offentliga förvaltningen väntar fortfarande på en gemensam förvaringstjänst

Frågan om långvarig förvaring i elektronisk form har tillsvidare inte lösts för hela den offentliga förvaltningens del. För de kommunala organisationerna är läget orättvist, eftersom kommunerna till den grad utvecklat sina informationssystem att de börjar kunna dra nytta av en tillförlitlig extern förvaringstjänst. Det nationella hälsoarkiv som rent tekniskt upprätthålls av Folkpensionsanstalten är tillsvidare endast avsett för förvaring under viss tid. Vid skapandet av motsvarande lösning för socialvården har man från första början utgått ifrån att långtidsförvaringen av information skall ske inom arkivverkets VAPA-tjänst. De gränsdragningar som är i kraft tillåter än så länge inte detta.

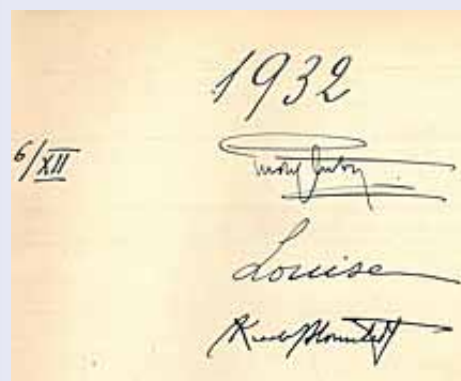
Alla har inte heller klart för sig att den organisation som erbjuder långtidsförvaring av material i elektronisk form som en tjänst bör tillhöra den offentliga förvaltningen och att den som producerar tjänsten bör vara ålagd lagstadgad förvaringsplikt.

Skribenten är forskningsdirektör vid Riksarkivet.

ÅBO LANDSARKIV 80 ÅR

Juhani Klemi

Statsrådet i Finland fattade 9.6.1932 ett beslut om grundandet av Åbo landsarkiv, som det tredje i ordningen, efter motsvarande beslut om landsarkivet i Tavastehus 1927 och Uleåborgs landsarkiv i januari 1932. Samma år färdigställdes den klassiskt inspirerade arkivbyggnaden på Barkbacken i centrala Åbo av arkitekten Yrjö A. Waskinen. Landsarkivet öppnades för forskare först i februari 1933. Åbo landsarkiv är det enda av de finska landsarkiven som inte har flyttat under sin historia. I mitten av 1980-talet restes en tillbyggnad i anslutning till den ursprungliga arkivbyggnaden.

Svenska kronprinsparet Gustaf Adolf och Louise besökte Åbo landsarkiv den 6 december 1932

Märkesåret har uppmärksamats med en nätutställning. I nätutställningen presenteras landsarkivets verksamhet och dess fysiska omgivning samt de förändringar som den genomgått under åren. Åbo landsarkivs grundläggning och verksamhet under 80 år är framför allt en del av finska arkivverkets historia, men har också intressanta beröringspunkter med det kommunala och kulturella livet i Åbo och sydvästra Finland.

Skribenten är forskare vid Åbo landsarkiv.

Utställningar,

Arkivverket central

Pertti Hakala

Efter de massiva yttringar av statlig minneskultur som präglade Märkesåret 1809 på flera plan, främst i Finland (se NA 2/2009 s. 59 och 4/2009 s. 191) men även i Sverige, har 200-årsminnet av 1812 blivit uppmärksammat på ett betydligt mer återhållsamt sätt. Det är i sig förståeligt eftersom året 1812 inte uppfattats som ett lika avgörande brytningsskede som den svensk-finska rikssprängningen år 1809. Historieforskningen har dock på senare tid betonat att de slutliga besluten beträffande Nordens och Finlands framtid fattades 1812, till stor del vid furstemötet i Åbo i slutet av augusti 1812.

Arkivverkets beslut att delta i uppmärksammandet av 200-årsminnet av 1812 kom att resultera i flera åtaganden. Riksarkivarie Jussi Nuorteva ledde den kommitté som koordinerade firandet av 200-årsminnet av kejsar Alexander I:s och kronprins Karl Johans möte i Åbo, ett stort evenemang 23-27.8 med seminarier, utställningar och teaterföreställningar, som engagerade flera lokala institutioner inklusive Åbo landsarkiv. Ryska generalkonsulatets aktiva insats i detta sammanhang uppvägs tyvärr inte av någon svensk dito, men var i och för sig inte oväntad: Fosterländska kriget 1812 är och förblir ett viktigt tema i rysk historiekultur.

Riksarkivet fick därför motta flera samarbetsinbiter från ryska myndig-

heter. Rysslands arkivverk (Rosarchiv) framförde i god tid en önskan om bidrag från Finland till en utställning kring fälttåget mot Napoleon. Utställningen öppnades 31.8.2012 i Moskva. Också Ryska vetenskaps- och kulturcentret i Helsingfors arrangerade en utställning kring 1812 års fälttåg med Ryska historiska centralarkivet i S:t Petersburg (RGIA) och Riksarkivet som partner. Utställningen öppnades 14.5.2012.

Med särskilda anslag för ändamålet från Undervisnings- och kulturministeriet kunde Riksarkivet utge publikationen *Kotkien varjot. Suomi vuonna 1812 – Örnarnas skuggor. Finland år 1812* (red. Jussi Nuorteva & Pertti Hakala) och producera en utställning med samma namn. Utställningen i Riksarkivet öppnades på Finska Gardets årsdag 18.9 och pågår till 28.2.2013. Publikationen överräcktes i Åbo till Republikens President Sauli Niinistö i samband med firandet av 200-årsminnet av det ovan nämnda furstemötet.

Arbetet med publikationen och Riksarkivets utställning skedde under stor tidspress, men var givande. Forskare i Finland och Sverige bidrog villigt till den tvåspråkiga (fi./sv.) skriften, som genom 29 rikt illustrerade artiklar ger en mångsidig bild av ett avgörande skede i både Finlands och hela Nordens historia. Samarbetspartner inom musei- och bibliotekssektorn, privata samlare och antikhandlare lånade välvilligt ut vackra, ofta ståtliga föremål som bidrar till en

■ General Gustaf Mauritz Armfelts (1757–1814) statsmannagärning inom det ryska kejsardömet och det autonoma storfurstendömet Finland kulminerade 1811–1812. Utställningen i Riksarkivet lyfter fram hans mångsidiga insats. Det utställda porträttet av Armfelt vid Alexander I:s byst målades av den svenske konstnären J.E. Lindh.

Foto: Helsingfors Universitets museum.

estetiskt tilltalande utställning kring fyra centrala teman i Finlands historia: anslutningen av Gamla Finland (Viborgs guvernement) till Finland vid årsskiftet 1811/1812, upphöjandet av Helsingfors till Finlands huvudstad 27.3/8.4.1812, furstemötet i Åbo i augusti 1812 och återinrättandet av finska militären i september samma år.

Inför evenemanget i Åbo 23-27.8.2012 producerade Riksarkivet även en planschutställning, *Kotkien varjot – Örnarnas skuggor*, som på 16 planscher skildrar Nord- och Östeuropas historia under ca 1805-1815. Den tvåspråkiga (fi./sv.) utställningen har senare förevisats på bokmässan i Åbo i oktober, och skulle med fördel kunna skickas också till andra nordiska länder.

De många projekten har bidragit till ett hektiskt arbetsår för de utställningsansvariga vid Riksarkivet som

utställningar...

aktör då året 1812 blev ihågkommet

■ Den enda kända bilden från furstemötet i Åbo i slutet av augusti 1812 publicerades i England, och har sedermera varit i flitigt bruk. Bilden hittas också i publikationen Kotkien varjot. Suomi vuonna 1812 – Örnarnas skuggor. Finland år 1812.

Foto: Riksarkivet.

därtill haft strama ekonomiska tyglar. Allöversättning (fi./sv. och vice versa, fi./eng., fi./ry.) har därför skett i tjänsten, oberoende av tidpunkt, och bildmaterialet har så vitt möjligt laddats ner från sajten Wiki Commons där det nordiska gratisutbudet framstår som direkt njuggt – intressant nog. Allinformationsspridning om utställningen har skett på elektronisk väg och genom de sporadiska puffar i pressen som tagit sig över publicitets-tröskeln. Även denna gång framstår marknadsföringen som den kanske största utmaningen.

■ Kejsar Alexander I beslöt 27.3/8.4.1812 att upphöja Helsingfors till huvudstad för storfurstendömet Finland och stadfäste samtidigt Johan Albrekt Ehrenströms förslag till ny stadsplan. Stadsplanen för Helsingfors förvaras i Riksarkivet.

Foto: Riksarkivet.

Vi kunde göra

Jussi Nuorteva

■ Foto: Fredrik Forssell.

Det nordiska arkivsamarbetet har under decenniernas lopp antagit vedertagna former. Vi påminner om varandra och kan utan större svårighet tillämpa best practices som inhämtats på annat håll. Redan en litet mer kritisk granskning visar dock att instrumenten för det nordiska samarbetet kunde ha större genomslagskraft än de har i dag.

Nordiska arkivdagarna har arrangerats sedan 1930-talet. Ändå är det orimligt svårt att via webben få tag på uppgifter om var sådana arrangerats före 1967, då de IX arkivdagarna hölls i Helsingfors. Att den enda systematiska förteckningen över nordiska arkivdagarna hittas på Luleå Tekniska Universitets webbplats är inte heller ointressant. Där är arkivdagarna 1954 i Åbo de enda äldre dito som anges, och verksamheten uppges ha vidtagits 1939. En sökning i finska Riksarkivets ERKKI-databas över biblioteksbeståndet ger inga ytterligare uppgifter. Rapporterna från de tidigare arkivdagarna utgavs dock i tryck och förvaras antagligen i arkivverkets bibliotek. Särskilt lätt-tillgängliga är de inte.

Ett annat test visar att materialet från årets nordiska arkivdagarna i Tavastehus och motsvarande från dagarna i Trondheim 2009 är det enda som kan uppdrivas på webben. För de sistnämndas del är det fråga om alla föreberedda inlägg i pdf-form. Av materialet i Tavastehus

har bara en liten del blivit länkat till arkivdagarnas program. Här måste kritiken dock varvas med självkritik. Tydligen var inte heller mina inlägg tillgängliga i elektronisk form, trots att de nog föreligger i textform. Jag hade inte tidigare kontrollerat saken. Ingen hade kanske (tillsvidare) saknat dem. Senast då arkivsamfundets historia blir föremål för studium måste de vara tillgängliga.

Läget är inte bättre för de övriga nordiska instrumentens del. Vår värda tidskrift Nordisk Arkivnyt tillhåller på webben uppgifter om innehållet i de nummer som utkommit under 2000-talet (se <http://www.arkivnyt.nu/>). Tidskriften är emellertid inte tillgänglig i elektronisk form. Den hittas i alla fall utan större besvär i biblioteken, och det är därmed inte särskilt svårt att få tag på artiklar av intresse. Den fria tillgången till nordisk arkivstatistik på webben är en liten bonus. Den är inte helt koherent, men riksarkivariemötet i Oslo 2012 beslöt att tidskriften bör göras mer tillgänglig och att praxisen för statistikens del bör utvecklas. Det förutsätter dock satsningar, eftersom det inte är alldeles enkelt att förenhetliga statistikerna.

Högsta vitsordet för enhetlig informationsspridning får Arkivens dag, som arrangerats sedan 1998. Evenemanget har en gemensam webbplats (<http://www.arkivensdag.nu>) med samlad information om allt

HMV mer...

som äger rum i samband med Arkivens dag i samtliga nordiska länder och om motsvarande arkivdag på Färöarna 10.11.2012. Verksamheten är på det hela taget välorganiserad och samarbetet tillför evenemanget ett mervärde.

De nordiska arkivakademimötena vidtog i likhet med Arkivens dag 1998. Även denna uppgift fanns på Luleå Tekniska Universitets webbplats. Årligen borde två temacentrerade sammankomster för sakkunniga arrangeras. Dessa arkivakademisessioner avsedda enbart för anställda vid riksarkiven har roterat mellan de nordiska länderna. Arkivakademien har letts av den riksarkivarie som varit längst i tjänst. Något skriftligt "reglemente" som redogör för arkivakademins verksamhetsprinciper har jag inte sett.

Arkivakademimötena har varit till ytterst stor nytta, men materialet från dessa möten har inte heller gjorts tillgängligt på ett systematiskt sätt. Det skulle utan tvivel gagna även dem som inte kunnat delta i mötena, och främja det nordiska arkivsamarbetet i allmänhet.

Ett annat djuplodande instrument från de senaste åren är de olika jämförande undersökningarna av likartade funktioner. Riksarkivariemötet i Norrmark i Finland fattade ett beslut om benchmarking-

samarbete 2006. Därefter har tre rapporter färdigställts: om digitaliseringen 2007, om privatarkiven 2011 och om den officiella heraldiken 2012. Dem finner man inte heller särskilt enkelt på webben. Dessutom har något beslut om följande jämförelseobjekt inte ännu fattats.

Europeana Heraldica-projektet (<http://extranet.narc.fi/heraldica/>) framstår som ett instrument av ny typ för det nordiska samarbetet. Denna databas som upprätthålls av Finlands riksarkiv täcker redan i dag rätt väl den kommunala heraldiken i Danmark, Sverige, Finland och Norge. Uppgifterna från Island saknas tillsvidare. Materialet beträffande indragna kommuner behöver ännu kompletteras, men framstår för övrigt som rätt täckande. Sökning i databasen kan numera göras på 14 olika språk och därmed framstår projektet som betydelsefullt, även internationellt sett. Societas Scandinavica Heraldica har gett projektet tillgång till modern heraldisk terminologi och därmed verksamt bidragit till dess framskridande. Utvecklingsarbetet i samarbete med heraldisk expertis fortsätter.

I Finland har Europeana Heraldica länkats direkt till Arkivverkets digitalarkiv, vilket innebär att var och en som använder databasen får tillgång till en bild med hög resolution som även får publiceras, kostnadsfritt.

Länkar till arkivdatabasen VAKKA ger användaren utförligare kontextinformation om materialet. Länkningen säkras genom pid-identifikation.

Vi har som vana att betona det nordiska samarbetets betydelse och nytta, vilket säkert bottnar i ärlig övertygelse. En stor del av våra satsningar går dock till spillo om informationen är svår att hitta, vilket även ventilerades vid det nordiska riksarkivariemötet. Vi ämnar nu samla information via en gemensam nordisk webbplats, med länkar till alla ovan nämnda instrument och tillhörande material.

Förhoppningsvis kan vi ta ett steg vidare. Kunde Europeana Heraldica vara en gemensam nordisk databas, som vi utgående från gemensamma resurser skulle komplettera i samarbete? Riksarkiven utgör heraldiska sakkunnigorgan i sina länder – Island utgör dock i formellt hänseende ett undantag. Vi skulle med gemensamma insatser kunna skapa ett i ordets sanna bemärkelse gemensamt redskap, med hjälp av kompletterande insatser från heraldiskt sakkunniga. Skulle det kanske finnas andra projekt av motsvarande typ, där vi kunde idka konkret samarbete? Jag hoppas att så är fallet!

Arkivaruddan

Oplysninger sammenskrevet af Leon Jespersen

I Nordisk Arkivnyt har det været berørt, hvordan omverdenen opfatter arkivarer, herunder hvordan de beskrives i nyere litteratur. Nok så væsentligt er det, hvordan man bliver arkivar. Stilles der formelle eller uformelle krav før ansættelse i de nordiske arkivvæsen, og hvilken form for uddannelse gennemgår nyansatte arkivarer? Det har NA.s redaktion forsøgt at få et indtryk af ved udsendelse af spørgeskemaer. Der er kommet svar fra Norge, Finland, Island og Danmark, så det er disse lande, der er tale om i det følgende. Det følgende er absolut ikke udtømmende, men kan forhåbentlig give et indtryk af kompetencekrav og hvordan de søges opfyldt. Måske også være et afsæt til nye tiltag.

Stilles der krav om arkivuddannelse/-erfaring ved ansættelse?

I ingen af landene findes det som et ufravigeligt krav. Som det fremgår af det norske svar, er kravet ikke absolut. Og når man i Island finder det ønskeligt, at nye medarbejdere har fulgt et universitetskursus i arkivkundskab, har det formentlig gyldighed for øvrige lande. I Island har flere yngre medarbejdere imidlertid gennemført et sådant kursus ved Islands Universitet. I Danmark findes der ikke et sådant krav. Svarene

tyder på, at det er andre forhold, der lægges vægt på, og at spørgsmålet må omformuleres eller rettere præciseres.

Hvilken faglig baggrund kræves?

Hvis man havde stillet dette spørgsmål for 20-30 år siden, havde svaret været klart. En kandidateksamen inden for historie eller samfundsvidenskab. Datidens arkivarer udgjorde en uddannelsesmæssig ret homogen gruppe.

De indkomne svar afspejler nutidens differentierede arkiver, og hvor mange forskellige funktioner, arkiverne udfører. Den ønskede, faglige profil afhænger helt af, hvilken funktion den ansatte skal udføre. Afgørende synes kombinationen af

et bestemt uddannelsesniveau og uddannelsesretning.

En uddannelse som historiker er formentlig fortsat den mest almindelige faglige baggrund – især på landsarkiverne. Som det fremgår af det islandske svar, er her også ansat flere bibliotekarer. Når det norske svar nævner uddannelse i historie, kulturhistorie eller andre relevante fag på masterniveau (norsk master = 120 studiepoint ECTS), afspejler det muligheden for forskellige fagkombinationer.

I det norske svar fremhæves det, at arkivarer udgør et videnskabeligt personale, der er ansat efter samme retningslinjer som på universiteter

nelse i Norden

og (norske) højskoler. Uden for gruppen af arkivarer findes i Norge "rådgivere".

Som fremhævet af Kirsten Villadsen Kristmar ved de nordiske arkivdage 2012, er viden + evnen til at omsætte viden til handling = kompetencer. Her diskuteredes også, om "arkivarer" snarere burde kaldes "informationshåndteringseksperter". (<http://nordiskaarkivdagar2012.fi/uploads/material/Kristmar%20NA-KVK-2.pdf>).

Er man ansat i en publikumsafdeling, er indsigt i arkivheuristik, administrationshistorie, arkivdannelse og ressortfordeling nødvendig. Med den øgede vægt på formidling efterspørges i stigende grad erfaringer fra formidlingsfunktioner. Det kan være som webredaktører, erfaring med udstillingsvirksomhed m.m. De samme krav om arkivheuristik kan stilles til ansatte i bevarings- og kassationsafdelinger. Med papirarkivaliernes forsvinden til fordel for digitale arkivalier ændres også kravene til BK-ansatte.

Uanset medie skal arkivaren kunne forstå, formidle og implementere bevaringsbestemmelser; men it-arkivaren skal vurdere om it-systemer kan eksporteres til bevaringsstandarden, vejlede myndigheder og leverandører om konvertering til denne og være bekendt med relationelle databaser, forespørgs-

ler, xml, data- og dokumentformater m.m. (jf. link ovenfor).

I takt med at arkiverne skal modtage, håndtere, langtidsbevare og tilgængeliggøre digitale arkivalier ansættes systemudviklere med en it-relevant baggrund. For ansatte ved Dansk Data Arkiv (Odense), hvis digitale samlinger især består af sundheds- og samfundsvidenskabeligt materiale, er en baggrund inden for disse to områder relevant.

Endelig skal nævnes, at der i det danske arkivvæsen findes ca. 20 arkivarer med forskningsret og -pligt. Forskning udgør 2/7-del af arbejdstiden. Ved ansættelse af forskere nedsættes et udvalg, der bedømmer ansøgernes forskning, herunder om de skal ansættes som forskere eller seniorforskere. Bliver man ansat som forsker, opslås stillingen efter 3 år som en seniorforskerstilling på phd-niveau. I løbet af denne periode skal forskeren have skrevet en ph.d.-afhandling for at kvalificere sig som seniorforsker. For ca. 10 år siden blev forskningen ved Statens Arkiver bedømt af et eksternt udvalg.

Kompetenceudvikling

Sidemandsoplæring synes at være den mest almindelige måde, nye medarbejdere introduceres til arkivarjobbet. Det nævnes eksplicite i svar fra Island og Danmark, men gælder hele Norden. Desuden er

flere – i hvert fald i Danmark – blevet sluset ind i fagligheden gennem jobs i studentertiden. I Danmark er der ingen formaliseret kompetenceudvikling med obligatoriske kurser. Parallelt med, at den faglige profil ved ansættelser varierer efter stillingens funktion, består kompetenceudvikling i Danmark primært i, at medarbejdere jævnlige sendes på relevante eksterne eller interne kurser for at erhverve særlige kompetencer til udførelse af den pågældende funktion.

I Island er det ønskeligt, men ikke obligatorisk, at nyansatte følger undervisning i arkivkundskab ved Islands Universitet, hvor der er oprettet et halvtids lektorat, som finansieres af Islands Nationalarkiv. Undervisningen består i forelæsninger med arkivteoretiske emner, praktiske øvelser og besøg på arkivinstitutioner.

I Norge arrangerer arkivverket kompetenceudvikling gennem norske universiteter og højskoler: gennem arkivakademiet (drevet af Riksarkivaren og Norsk Arkivråd), gennem Universitetet i Oslo med aftaler om fagligt ansvar og undervisning i det faste årlige udbud, ved højskolen i Oslo og Akershus samt ved forelæsninger og kurser alt efter behov og kapacitet.

I Finland danner arkivverket rammen om en ret omfattende un-

dervisningsvirksomhed, der både henvender sig til arkivverkets arkivarer og andre. Af relevans for arkivverkets arkivarer kan nævnes "grundkurs i dokumenthantering och arkivfunktion", der er forudsætningen for grundexamen i det samme, der igen er forudsætningen for højre arkivexamen, der giver færdigheder som arkivar i arkivverket. Højre arkivexamen omfatter syv deltentamina, deltagelse i to seminarer, godkendt praktik samt en afhandling i dokumenthantering / arkivfunktion, som opfylder kravene for akademisk lærdomsprøve. De syv deltentamina kan erstattes af "uddannelsesprogrammet for dokumenthantering", arrangeret af arkivverket og uddannelses- og udviklingscentralen Brahea ved Åbo Universitet (Turun Yliopisto). Dette samarbejde omfatter også et expertprogram i dokumenthåndtering for dem, der har taget højre arkivexamen, og som ønsker at fordybe sig yderligere i dokumenthåndtering. Expertprogrammet giver færdigheder m.h.t. planlægning og udvikling samt i forbindelse med ledelses- og chefopgaver.

Arkivuddannelse delvist af eksterne udbydere

I alle nordiske lande findes eksterne udbydere af arkivrelevante kurser, men der synes forskel på, i hvilket omfang, de statslige arkivvæsen er engageret i disse udbud.

I Island findes som nævnt et halvtids lektorat ved Islands Universitet, finansieret af Nationalarkivet.

I Danmark findes Danmarks Forvaltningshøjskole, der har et bredt udbud af kurser, og hvor arkivarer også kan indgå som undervisere. For nylig er der oprettet en Masteruddannelse i informationsforvaltning og records management ved Aalborg Universitet og Det Informationsvidenskabelige Akademi, hvor også arkivkyndige vægter tungt blandt underviserne. Således bidrager Statens Arkiver aktivt og har fast sæde i uddannelsens aftagerpanel. Desuden arrangerer Statens Arkiver seminarer,

dels for ansatte, dels for eksterne interessenter.

I Norge udbydes der arkivuddannelser ved Universitet i Oslo, Høgskolen i Oslo og Akershus og – mere bredt – Universitetet i Tromsø, lige som der findes efter- og videreuddannelses tilbud ved Høgskolen i Lillehammer.

I Finland har Åbo Universitet og arkivverket et kursussamarbejde. Af eksterne udbydere findes Näringslivets Arkivförening med arkivkurser for virksomheder, Yrkeshögskolan i S:t Michel underviser i elektronisk dokumenthåndtering, ligesom Utdanningsstyrelsen har en række fritstående eksaminer. Den højre arkivutbildningen overføres 2014 fra arkivverket til universiteterne.

"Historia" ved Åbo Universitet og Åbo Akademi har en fælles arkivlinje, der leder frem til højre arkivexamen. Kandidatopgave og pro gradu afhandling (:speciale) skal være arkivorienteret. I forløbet indgår et seks måneders praktikophold. Universiteterne i Tammerfors og Jyväskylä samarbejder om et magisterprogram i dokumenthåndtering, mens universitetet i Joensuu har en arkivdel, der i tilslutning til historie består af arkivstudier, arkivpraktik samt en pro gradu afhandling vedrørende arkivforhold. Ved Tammerfors Universitet (institutionen för informationsforskning) findes endvidere en arkivuddannelse som del af informationsforskning.

Vurdering af nordisk arkivteoretisk litteratur

Svarene er her lige så entydige som nedslående. I hvert land opfatter man sin egen arkivteoretiske litteratur som både begrænset og forældet. (Efter at svarene er modtaget, er udkommet Jørgen H. Marthinsens bog "Arkivteori – en innføring"; jf. NA 2012/3). I alle lande må man benytte sig af international forskning. Orientering i international litteratur er naturlig, men fremstår også som en konsekvens af den

nordiske litteratur. Konkret kan peges på behovet for en revurdering af arkivterminologien i lyset af den digitale arkivdannelse, lige som der efterlyses nordisk komparation på en række områder, fx med hensyn til kassation.

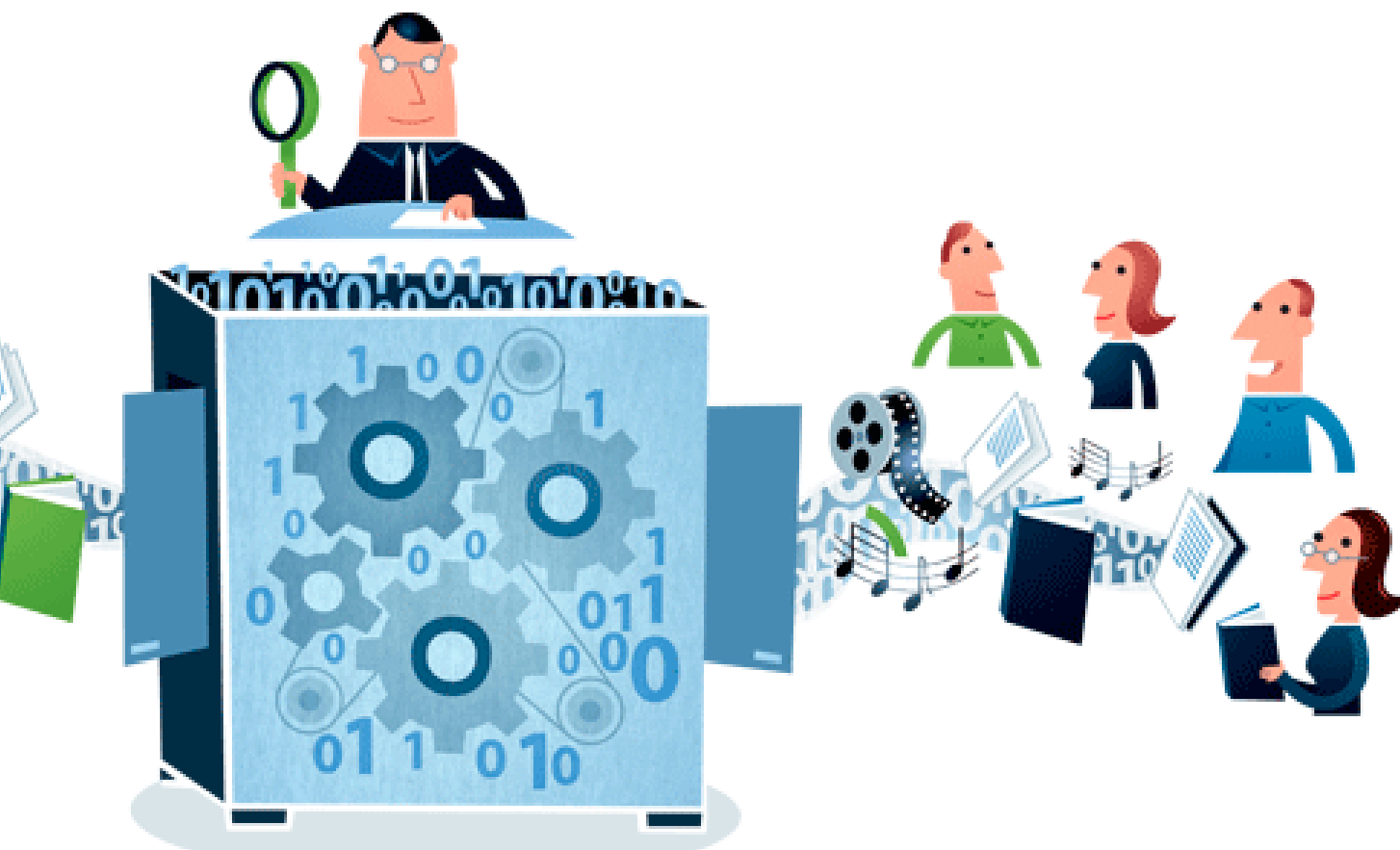
Fremtidige behov og planer

Som det fremhæves i svaret fra Statens Arkiver vil der fremover især være behov for kompetenceudvikling i formidling, web-anvendelse og it-færdigheder.

I Island arbejder man på, at gøre arkivkundskab til et hovedfag på universitetet, at gøre denne eksamen mere gældende for ansættelse i arkivvæsenet og at etablere et nordisk undervisningssamarbejde.

I Norge ønskes flere faste studiepladser ved eksisterende uddannelsesinstitutioner, og etablering af tilbud på master-niveau (120 ECTS).

I Finland overvejes flere uddannelsesforhold: nye modeller for videre- og efteruddannelse inden for dokumenthåndtering, udredning af behovet for specialeksaminer, vurdering af hvilken rolle grundeksamen i dokumenthåndtering og arkivfunktion skal have inden for

uddannelsesudbuddet på arkivområdet, indførelse af netuddannelse i arkivverkets uddannelsesvirksomhed, lige som der peges på mangelen af et niveau mellem grunduddannelse og højere arkivexamen.

Arkivernes dilemma

Mens ovenstående primært har samlet indtrykkene fra de svar, redaktionen har modtaget, skal der i det følgende knyttes nogle overvejelser til svarene.

De valg, arkivvæsenene har truffet med hensyn til samarbejde med andre institutioner vs. intern uddannelse af nyansatte, afspejler formentlig arkivernes situation, at der årligt er tale om et begrænset antal personer, der behøver en stadig mere specialiseret og differentieret kompetenceudvikling.

I Danmark har man således en blanding af intern og ekstern uddannelse. Her fandtes for blot 15-20 år siden en arkivuddannelse, der rummede en all-round-indføring i arkivforhold. Den var kombineret med praktikophold ved Rigsarkivet / en anden arkivinstitution. Ved masseansættelserne i slutningen af

1990'erne var ordningen forældet i lyset af arkivernes mere differentierede opgaver, men de mange nyansatte skulle oplæres. Derfor organiserede man en éngangs-uddannelse, bestående af en række kurser, deltagerne kunne vælge imellem, og hele forløbet blev afsluttet med udarbejdelse af en arkivopgave, der blev bedømt af et panel, og udstedelse af et bevis for bestået arkiveksamen.

Nyansættelser har igen fundet et mere moderat leje, og arkivaruddannelsen består af sidemandsoplæring samt deltagelse i interne/eksterne kurser, der har relevans for den funktion, man udøver. Med hensyn til de statslige arkivvæseners kursus- og undervisningsudbud synes der at være forskelle i Norden. I eksempelvis Norge og Finland deltager arkiverkerne i langt højere grad i undervisning sammen med eksterne udbydere. Og i Island står arkivet fagligt og finansielt bag arkivuddannelsen ved Islands Universitet.

Og fremover?

Nordiske arkivarers uddannelse og efteruddannelse fortjener en langt mere indgående behandling, end

de modtagne svar giver mulighed for. Her har kun kunnet ridses lidt i overfladen, fremhæves nogle tendenser og rejses nogle spørgsmål. Arkivaruddannelse er et fast indslag på de internationale arkivkongresser, og i de modtagne svar ønskes også et nordisk samarbejde på dette område.

Det kunne have form af en grundigere kortlægning af de nordiske arkivvæseners arkivaruddannelse og gensidig udveksling af erfaringer med eksisterende uddannelser. Det kunne også være et tema for nordisk arkivakademi, lige som man eventuelt kunne iværksætte netværkssamarbejde og udveksling af undervisere eller lave en koordineret indsats i form af fælles-nordisk samarbejde om udarbejdelse af arkivteoretisk litteratur. Det kunne både være inspirerende og nyttigt.

Spørgsmålet er, om der ikke i dag nedfældes lige så mange arkivteoretiske tanker som tidligere, men at de blot ligger spredt i rapporter, notater og lignende. I så fald går den del af opgaven ud på at gøre det usynlige synligt.

© Karin Bredenberg

■ Den amerikanske riksarkivarien David S. Ferriero.

Foto: Karin Bredenberg

Rapporter från SAA- årsmötena 2011 och 2012

Karin Bredenberg

År 2011 i Chicago

Den amerikanska arkivarieföreningen SAA (Society of American Archivists) höll sitt årliga möte den 23-27 augusti 2011 i Chicago, Illinois. Temat var "Archives 360°" och diskussionerna kom i hög grad att handla om tillgängliggörande. Inte minst kretsade de kring "Here Comes Everybody", som James Joyces Finnegans Wake fått låna ut för att belysa arkivsituationen när det gäller arkiveringen av nya sociala medier. Enkla lösningar och bred uppslutning saknades i diskussionerna. Konferensen var en del i firandet av förbundets 75-årsjubileum vilket gjorde att en del sessioner var särskilt utvalda för detta. Bland annat hade man en session med tidigare presidenter/ordföran-

den och en session där man pratade om SAA:s standardarbete. De sessioner som är utvalda på detta sätt är markerade i programmet.

År 2012 i San Diego

Årets möte/konferens genomfördes 5-11 augusti i San Diego, Kalifornien. I år var temat Beyond Borders. Mycket kom att handla om standardiseringsarbetet och moderniseringar när det gäller utbildningen av arkivarier. När det gäller utbild-

ningar för digitala arkiv visar sig Sverige fortfarande ha en framskjuten plats.

Från konferenserna finns det fullständiga rapporter att läsa. Se länkarna.

Skribenten är verksam vid SoU/IT-avdelningen vid Riksarkivet i Arninge. Karin var Sveriges representant vid de båda konferenserna.

Länkar:

Konferensen: <http://www2.archivists.org/conference/2011/chicago>

Konferensen: <http://www2.archivists.org/conference/2012/san-diego>

Reserapport 2011: <http://www.riksarkivet.se/Sve/Dokumentarkiv/Filer/Rapport%20resa%201108.pdf>

Reserapport 2012: <http://www.riksarkivet.se/Sve/Dokumentarkiv/Filer/Rapport%20resa%201208.pdf>

Memory of the World

i den digitale tidsalder

Asger Svane-Knudsen

I anledning af 20-året for Memory of the World-programmet afholdt UNESCO 26.-28. september 2012 en international konference i Vancouver, Canada med titlen "The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation. An international conference on permanent access to digital documentary heritage".

Memory of the World

I 1992 etablerede UNESCO programmet "Memory of the World", som skulle hjælpe med at beskytte og bevare historiske arkiver, bøger, lyd og billeder i hele verden. I 1997 blev programmet udvidet med en liste over verdens umistelige kulturarv i arkiver og biblioteker. Listen er et sidestykke til "World Heritage".

Grunden til dannelsen af Memory of the World-programmet var en erkendelse af, at bevaring af og adgang til skreven og trykt kulturarv mange steder i verden igennem generationer har været meget vanskelig. Krig og social uro samt kritisk mangel på resurser har forværret situationen. Betydelige samlinger over hele verden er ødelagt

og forsvundet ved plyndringer, illegal handel, dårlig opbevaring og manglende finansiering, meget er forsvundet for evigt, mens andet blot er i fare.

Nordiske dele af Memory of the World

Alle nordiske lande har samlinger, der er indskrevet i Memory of the World-registeret, blandt samlingerne kan nævnes Árni Magnússon's (1663-1730) håndskriftssamling i Island, arkivet efter Roald Amundsen's sydpols-ekspedition 1910-1912 i Norge, A.E. Norden-skiölds (1832-1901) kartografiske samling i Finland, Alfred Nobels fa-

miliearkiv 1840-1900 i Sverige samt de oversøiske handelskompagniers arkiver 1670-1827 i Danmark.

Jubilæumskonferencens baggrund og emne

Med jubilæumskonferencen "Memory of the World" satte UNESCO fokus på, at store mængder data i dag går tabt rundt omkring i verden, fordi der mangler erkendelse af, hvor vigtige data kan være. Mange lande mangler også metoder til at sikre bevaring af data, ligesom mangel på viden, lovgivning, procedurer og resurser fremover vil øge tabet af vigtige elektroniske data. Formålet

■ En af internettets fædre, Vinton Cerf fra Google, på plenarsessionernes talerstol.

Foto: Asger Svane-Knudsen.

med konferencen var at undersøge disse emner og opnå løsninger.

Verden samlet i Vancouver

Konferencen havde over 500 deltagere fra 110 lande, som drøftede centrale emner i forbindelse med digitalisering af arkivalier, bøger, billeder og AV-materialer samt langtidsbevaring af digitale data. Konferencen bestod af både plenarsessioner, sideløbende sessioner og poster presentations. På plenarsessionerne talte flere prominente, fx Vinton Cerf, der er ansat hos Google og kendt som en af internettets fædre, idet han var med til at designe TCP/IP-protokollen og internettets arkitektur. En anden taler var Microsofts Jeanne Sheldon, som er leder af udviklingen af MS-Word; hun introducerede bl.a. begrebet digitalt papir.

Fra dansk side viste konservator Jiří Vnouček og undertegnede en poster presentation om forsøg på at redde svært nedbrudte arkivalier fra de tidligere danske tropekolonier ved hjælp af UV og NIR-lys og digitalisering. Ulla Bøgvad Kejser fra Det Kgl. Bibliotek deltog i en session med et indlæg om rammer for en omkostningsmodel til bevaring af digital information, et indlæg som Anders Bo Nielsen og Alex Thirifays fra Statens Arkiver også har været medforfattere på.

Vancouver deklARATIONEN, første udgave

Som afslutning blev der på baggrund af erfaringerne fra konferencen forfattet en første udgave af en Unesco Vancouver deklARATION, der blev præsenteret for plenarsessionen af assisterende generaldirektør Jānis Kārklīns fra Letland. DeklARATIONens 6 hovedpunkter er i min oversættelse:

1. Som nedfældet i menneskerettighedserklæringen skal alle individer garanteres adgang til information, herunder i digital form.
2. Digitalisering kan understøtte denne ret til viden. Omfattende digitaliseringsprojekter rundt om i verden har bidraget til let

■ Forfatteren står her sammen med Jonas Palm fra Riksarkivet i Sverige ved et besøg i det berømte og imponerende Museum of Anthropology ved University of British Columbia. Jonas Palm var sammen med Luciana Duranti fra Canada ledere af konferencens programkomité. Foto: Ulla Bøgvad Kejser.

- adgang til flersproget og kulturelt mangfoldig information. Digitalisering, der ikke i sig selv er et vigtigt middel til konservering, kan beskytte uvurderlige dokumenter mod slid og yderligere nedbrydning. For nogle typer af materiale, er det den eneste måde at sikre deres overlevelse.
3. Bevaringspraksis holder ikke trit med den teknologiske udvikling og den sociale udvikling. Uddannelse i forvaltning af digital information skal få fagfolk til at indføre metoder, der er relevante for staters og borgeres behov.
4. En bedre forståelse af det digitale miljø, herunder behovet for juridisk styring af rettigheder, er af afgørende betydning for etableringen af digitale bevaringsmodeller, der lukker eksisterende huller i institutionelle regelsæt og balancerer adgang med privatlivets fred, under behørig hensyntagen til ejerskab og kontrol med national kulturarv og traditioner.
5. Manglende bevidsthed om problemstillinger og risici vil få betydelig indvirkning på den sociale og økonomiske udvikling. Digital bevaring bør være en prio-

ritet i udviklingen, og derfor er investeringer i infrastruktur vigtige, men de skal understøttes af tilsvarende investeringer i bevarelse af den digitale information, der sikrer tilgængelighed på lang sigt.

6. Der er et presserende behov for en køreplan, der foreslår løsninger, aftaler og politikker gældende for alle berørte parter, og i overensstemmelse med nationale og internationale prioriteringer i forbindelse med retten til information, åben regeringsudøvelse, åbne data og elektronisk forvaltning.

De 6 hovedpunkter blev suppleret med 10 anbefalinger til Unesco, 3 anbefalinger til medlemslandene, 4 anbefalinger til faglige organisationer samt 2 anbefalinger til industrien. Den første udgave af deklARATIONEN kan ses på Unescos hjemmeside: (http://www.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_4AB8BCE377B84090AEDFF31FA2EA33276E5C0100/filename/unesco_ubc_vancouver_declaration_en.pdf).

◆
Skribenten er bevaringsteknisk koordinator ved Statens Arkiver, København.

En översikt över arkiven från Gamla Finland

Pertti Hakala

Vanhan Suomen arkistot – Arkiven från Gamla Finland
Redigerad av Eljas Orrman & Jyrki Paaskoski.
(Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1835. ISBN 978-952-222-382-1 ISSN 0355-1768). Finska Litteratursällskapet. Porvoo 2012. 400 s.
(Publikationer utgivna av Arkivverket 13. ISBN 978-951-53-3450-3 [RA] ISSN 1795-9683 [RA])

Riksarkivet och Finska Litteratursällskapet har utgett en täckande presentation av arkiven från Gamla Finland. Verket innehåller en historisk helhetsframställning av förvaltningen i Gamla Finland samt presentationer av de myndigheter som bildade förvaltningsorganisationen i området och redovisar också handlingarna i dessa myndigheters arkiv.

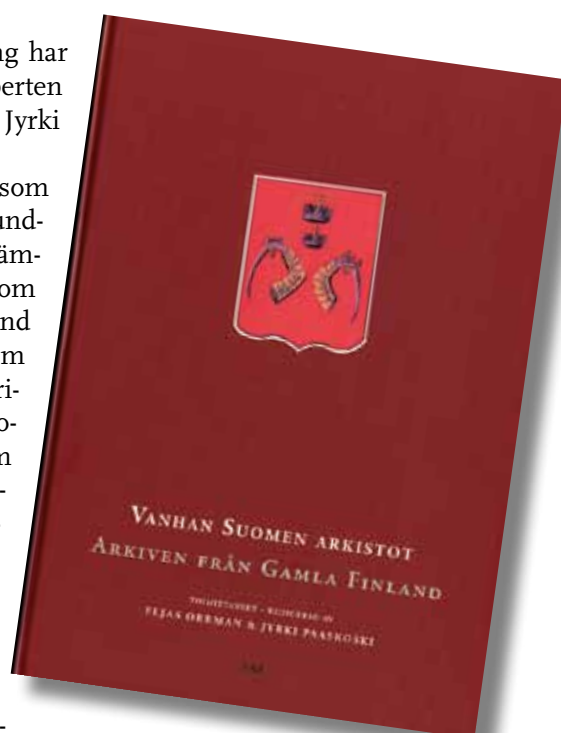
Med Gamla Finland avses de regioner i sydöstra Finland som i fredsfördragen i Nystad och Åbo 1721 och 1743 tillföll Ryssland och bildade Viborgs provins, sedermera Viborgs guvernement / Finländska guvernementet, men som 1812 förenades med storfurstendömet Finland.

Den finsk- och svenskspråkiga volymen innehåller en utförlig framställning av Gamla Finlands rättsliga ställning i kejsardömet och den särpräglade karaktär som dess myndighetsorganisation hade som en följd av rysk och svensk förvaltningskultur. Denna i sitt slag första

moderna helhetsframställning har skrivits av den ledande experten på Gamla Finland, docent Jyrki Paaskoski.

Den översiktskatalog som ingår i verket innehåller grundläggande uppgifter om de ämbetsverk och inrättningar som var verksamma i Gamla Finland under perioden 1721-1812, om deras historia och organisatoriska struktur. I denna del redovisas också de handlingar som ingår i deras arkiv, vilka huvudsakligen förvaras i Riksarkivet och S:t Michels landsarkiv. Materialet presenteras i regel på serienivå, medan volymerna (kartonger och inbundna bland) redovisas endast undantagsvis. Översiktskatalogen kan inte användas för att beställa fram handlingar till forskarsalarna. Detaljerade uppgifter om volymerna samt materialbeskrivningar finns i arkivdatabasen VAKKA. Beställningen av handlingar sker genom nättjänsten Astia. (Beträffande Astia, se NA 3/2011 s. 136.)

Verkets syfte är att läsaren skall kunna få en helhetsuppfattning om förvaltningen i Gamla Finland och de arkivmaterial som förvaltningen gett upphov till. Förhoppningsvis kan verket förmedla till forskarna och universitetslärarna den forskningsmässiga potential som finns i de arkiv som myndigheterna i Gamla Finland producerat.

Arkiven från Gamla Finland är den sjätte volymen av arkivverkets översiktskataloger. De tidigare volymerna har utkommit på följande sätt: Del I (*fogde- och länsräkenskaper, domböckerna och vissa andra material*), 1956; II (*den autonoma tidens högsta myndigheter*), 1966; III (*de centrala ämbetsverken*), 1972; IV (*privatarkiven*), 1973, 2 utgåvan 1983; V, *Autonomian ajan komitea-arkistoja ja -aineistoja*, 1995. Nu har den sjätte volymen av översiktskatalogerna, *Vanhan Suomen arkistot – Arkiven från Gamla Finland*, utkommit.

Verket kan köpas från Riksarkivet till priset 48 euro. ♦

Årsbok om idrott

Kate Gebele

*"Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2012
Hyllade kroppar Idrotten i arkiven",
ISSN 1103-8223, ISBN 978-91-88366-96-2, 293 sidor, Trosa 2012*

Riksarkivets och Landsarkivens årsbok för 2012, handlar inte helt oväntat om idrott med tanke på olympiaden i Stockholm 1912. "Djupt folklig, bitvis vildvuxen och sveltig framtoning", så inleder Jan Lindroth sitt bidrag. Han är Sveriges förste professor i idrottshistoria och skriver om skolans fysiska fostran, idrotten som folkrörelse och arkiverandet av idrottsrörelsen.

Olympiadaffischen

Mycket debatt ägnades åt den olympiska affischen. Olle Hjortzberg får först uppdraget, utifrån hans affisch uppstår en diskussion om nationsflaggornas placering.

En ny fri affischtävling kommer till stånd med nya förslag av nya konstnärer, men organisationskommittén kan inte enas om något av förslagen. Slutligen blir det ändå

Hjortzbergs bidrag man väljer på grund av den konstnärliga kvaliteten.

Kvinnlig idrott

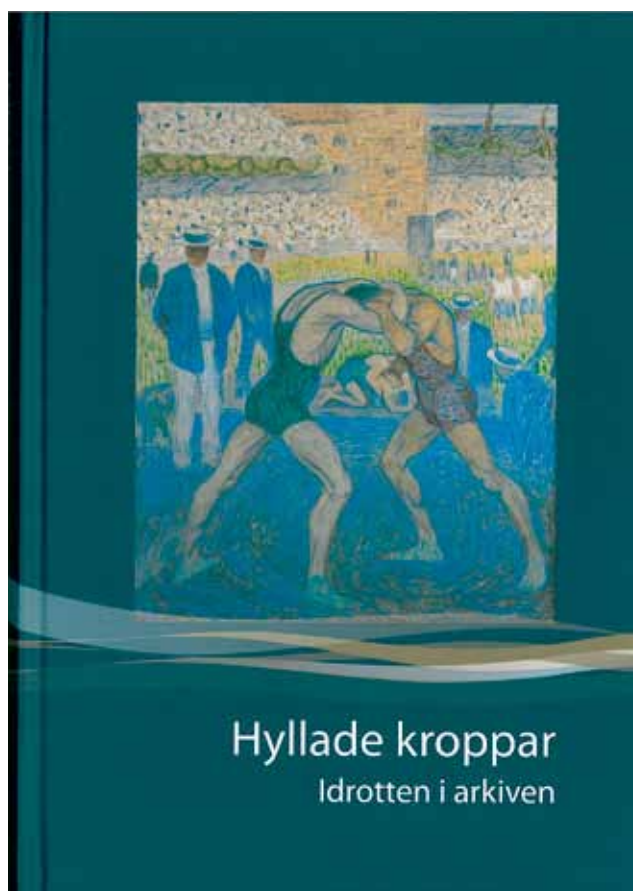
1920-talet, var det decennium, då friidrott även för kvinnor blev allmänt accepterat både i Sverige och utomlands. Ur medicinsk synpunkt hävdas att vistas utomhus är bra

för "respirations- och cirkulationsorganen" samt hjärtverksamheten. Idrotten ger såväl män som kvinnor fysisk som psykisk styrka och uthållighet. En som tog fasta på den fysiska rörelsens betydelse var Maja Carlquist som grundade gymnastikföreningen Sofiafläckorna 1936.

Den rytmiska gymnastikens grundare hette Ernst Idla, han menade att löpning var ett idealiskt sätt att motionera på och att en boll var det bästa träningsredskapet för flickorna som fick heta Idlafläckorna. Idlarörelsen har avsatt ett stort arkiv som innehåller artiklar, affischer, pressklipp och fotografier, då Idlarörelsen ännu är verksam, tillkommer hela tiden ytterligare material.

Ett cykellopp med eget arkiv

Vätternrundan har arrangerats sedan 1966 med start och mål i Motala. Idén till denna cykeltävling fick läkaren Sten-Otto Liljedahl, när han insåg att han måste göra något åt sin kondition. 70 hyllmeter cykelarkiv i kronologisk ordning, kan man numera ta del av på Vätternrundans förråd i Motala.

■ Årets omslag är en målning av Eugène Jansson (1862-1915) "Två brottare". Tavlan ägs av Hallsbergs kommun.

■ En bok om Värmland ska naturligtvis ha en varg på omslaget. Bokens framsida är framtagen av Rune Wall och Peter Olausson.

Ljus över Värmland

Maria Nordström Jarnryd

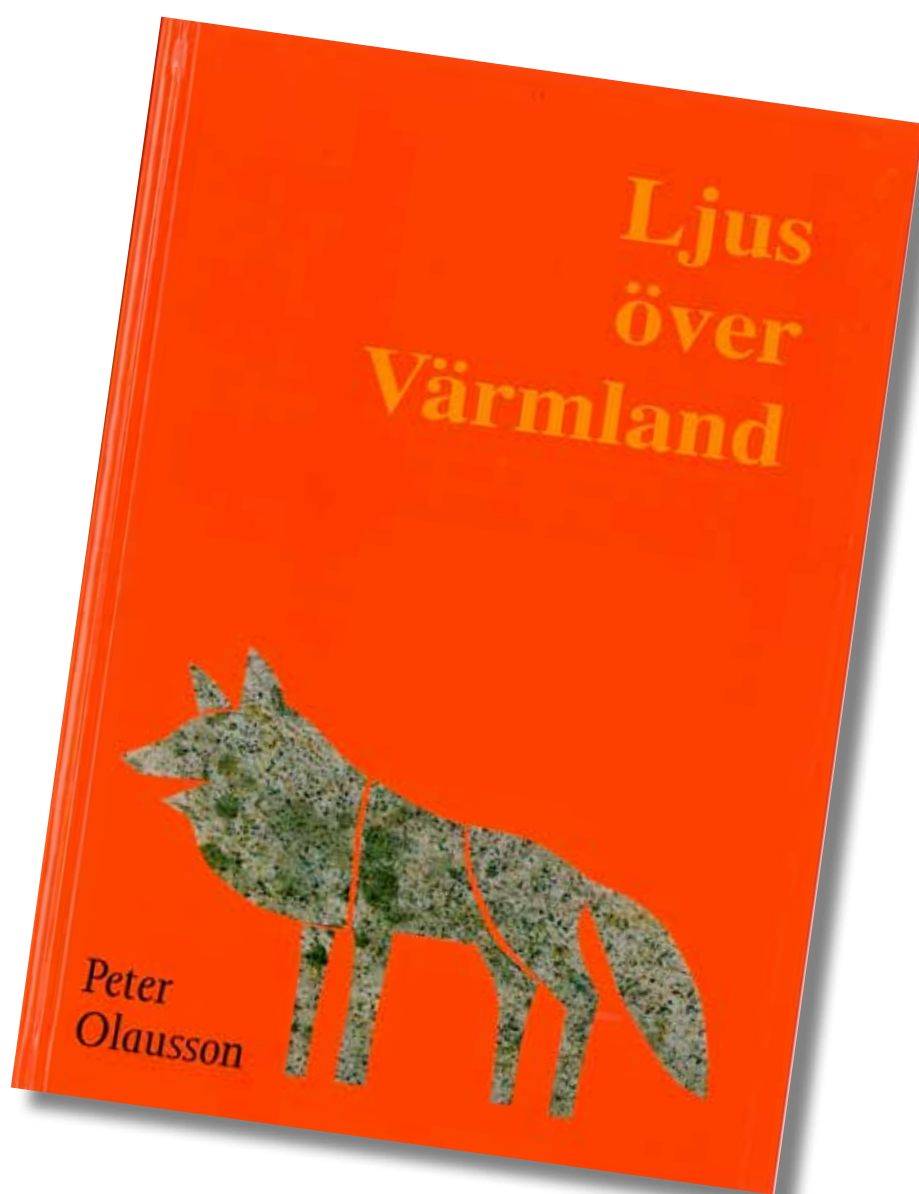
Redaktör Peter Olausson, utgivare Värmlandsarkiv, ISBN 978-91-633-9223-8, 264 sidor, Karlstad 2011.

Boken "Ljus över Värmland" ges ut för att fira att Värmlandsarkiv har funnits i drygt 40 år. Den är en direkt fortsättning på "Vägar till värmländsk historia" som gavs ut 1999. Båda böckerna är både historieböcker och arkivguider på en gång. "Ljus över Värmland" är uppdelad i "Värmland förr och nu" och "Utbildning och folkbildning från medeltid till nutid". Därefter får läsaren en genomgång av källorna till utbildningens och folkbildnings historia. Vilket är mycket pedagogiskt och bra. Boken har en trevlig lay-out med varma färger framtagen av Maritha Frykelid i samarbete med redaktören. Urvalet av bilder är trevligt.

Värmlandsarkivs historia

Läsaren får Värmlandsarkivs historia berättad för sig. Lokaler, personal, arkivpedagogik, digitalisering och samarbeten som det med Högskolan i Karlstad som senare blev universitet, inget är för stort eller för litet för att rymmas i denna skrift. Självklart berättas också om hur arkivet tilldelades landsarkivfunktion.

Boken innehåller också en artikel om Lena Halvorsson som arbetat på Värmlandsarkiv i 25 år och som gick

i pension 2011. Det är alltid spännande att läsa om andras yrkesliv.

Jag är nog mest fascinerad av den del som handlar om utbildning

och folkbildning. Det är mycket noggrant gjort och väcker många tankar.

Spor efter våbensmugling

Jørgen Mikkelsen

I efteråret 2012 modtog det danske rigsarkiv et omfattende arkiv fra Statsadvokaten for Økonomisk Kriminalitet (SØK). Arkivet giver bl.a. et detaljeret indblik i en omfattende sag om våbensmugling til Sydafrika i årene omkring 1980.

6.000 tons krigsmateriel til Sydafrika

I 1967 tilsluttede Danmark sig den internationale våbenembargo mod apartheid-regimet i Sydafrika. I begyndelsen af 1980'erne blev flere danske medier imidlertid opmærksom på, at forbuddet var blevet omgået af det lille rederi Trigon. Rigsadvokaten besluttede derfor i november 1982 at igangsætte en efterforskning af begivenhedsforløbet. Opgaven blev lagt i hænderne på SØK, som i de følgende måneder gennemførte forhør og ransagninger i hele seks lande i Europa. Det stod hurtigt klart, at rederiet talrige gange havde udført våben, ammunition og "andet embargo-belagt krigsmateriel" fra havne i Frankrig, Portugal, Italien, Rumænien og Bulgarien. Da undersøgelserne var tilendebragt i midten af 1980'erne, var man i alt kommet op på 22 togter, som strakte sig fra sommeren 1978 til efteråret 1980. De fleste af disse blev gennemført på egne skibe, men rederiet havde også i flere tilfælde chartret andre fartøjer til formålet. Alt i alt blev der transporteret ca.

Statsadvokaten for Økonomisk Kriminalitet, populært kaldet Bagmandspolitiet, blev oprettet i 1973. Myndigheden behandler sager, hvor der formodes at være begået en økonomisk forbrydelse

- af et betydeligt omfang,
- som led i organiseret kriminalitet eller
- ved anvendelse af særlige forretningsmetoder

Det drejer sig bl.a. om skattestraffesager og sager om investeringsbedrageri, selskabstømning og karteldannelse.

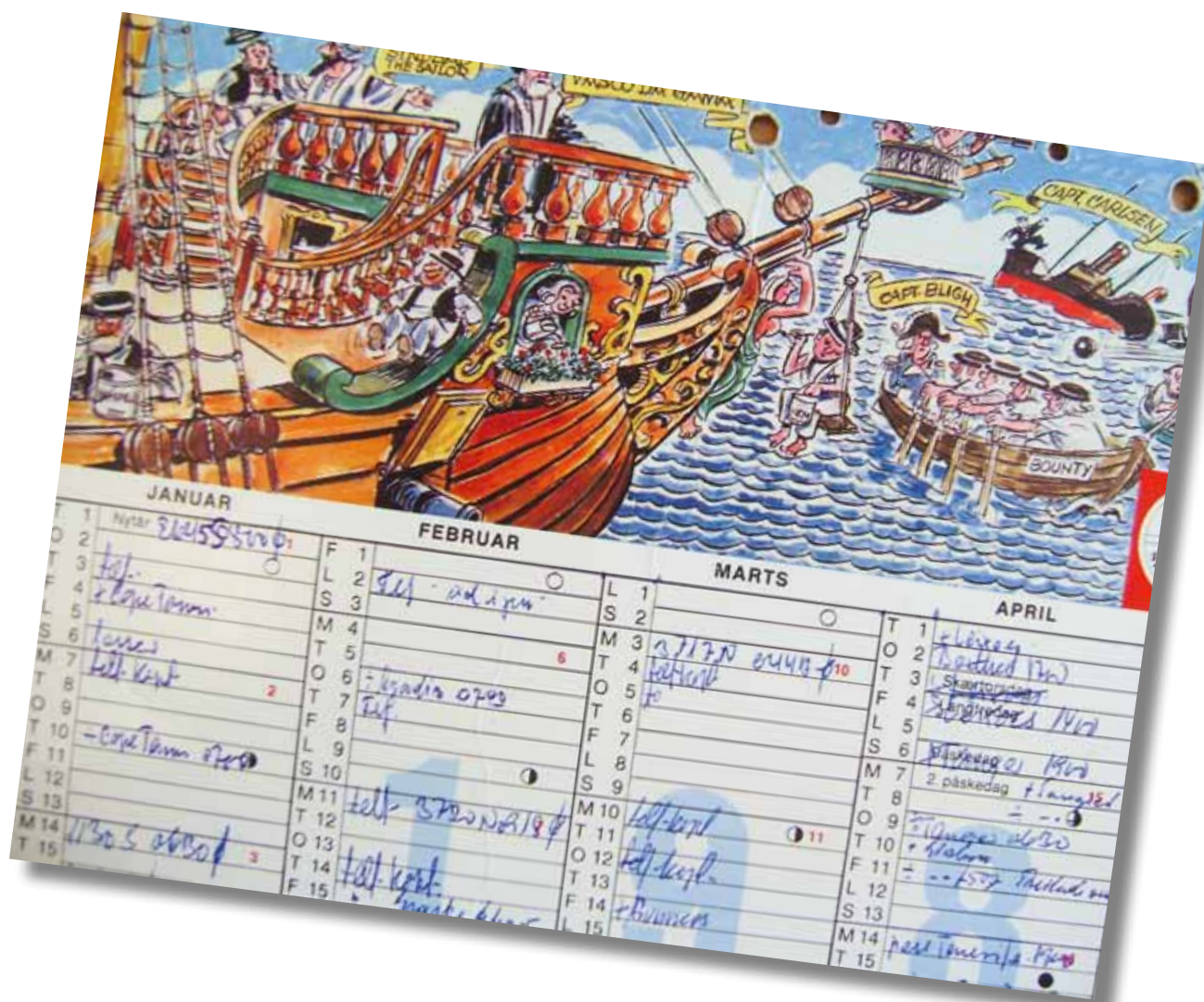
6.000 tons krigsmateriel. På det allerførste togt blev der fx fragtet 7.500 rifler, 300 maskingeværer, 324 granatkastere, 30.200 granater, 65.000 håndgranater og 10.000 miner!

Den flygtede reder

Efterforskningen koncentrerede sig om rederen og rederiets mægler, som ikke blot havde det overordnede ansvar, men også i stor udstrækning selv havde deltaget i transporterne. Desuden kunne SØK dokumentere, at de to mænd d. 1. juni 1980 – "samme dag som den første avisartikel blev bragt, havde indfundet sig i rederikontoret, hvor de havde destrueret og omskrevet dokumenter samt rettet i andre", så det ikke fremgik, at skibene på de omstridte sejladser havde befragtet embargo-belagt krigsmateriel til Sydafrika.

Mægleren fik i 1985 en højesteretsdom på ½ år fængsel. Desuden blev der konfiskeret 523.530 kr. og 34.536 dollars hos ham. Ganske anderledes gik det for hovedmanden, rederen. Da han blev løsladt efter et forhør i 1983, benyttede han lejligheden til sammen med sin kone at flygte til Spanien, hvor han hævdede 521.266 dollars fra rederiets konto – selv om han vidste, at kontoens indestående var beslaglagt ved en kendelse af Københavns Byret kort forinden. Fra Spanien gik rejsen videre til Sydafrika, hvor han følte sig i sikkerhed for de danske myndigheder. Og det fik han ret i. For de sydafrikanske myndigheder nægtede at udlevere ham til Danmark, og apartheid-regimets fald medførte ingen ændringer i denne politik.

Til gengæld gav de ændrede po-

litiske forhold i Sydafrika anledning til en ny retssag i Danmark. Sagen drejede sig om, hvorvidt rederens straffe- og konfiskationssag var blevet forældet, og om overtrædelsen af våbenembargoen stadig måtte betragtes som strafbar, når der ikke længere eksisterede et sådant handelsforbud. Sagen endte for Højesteret, som svarede nej til det første spørgsmål og ja til det andet. De danske myndigheder søgte da også helt frem til 2003 at formå sydafrikanerne til at udlevere Trigon-rederen, der stod til 2½-3 års fængsel. Fire år senere døde rederen i Cape Town. Han blev 86 år.

Arkivet efter Trigon-sagen

Men hvor det altså lykkedes den snu reder at vriste sig fri af de danske myndigheder, kan vi i Rigsarkivet

nu glæde os over at få have modtaget et stort og velregistreret arkiv om de to mænds meritter. Det drejer sig ikke blot om en fyldig dokumentation af efterforskningen og retsbehandlingen, men også om pressens dækning og om aktiviteterne på de 22 sejladsere til Sydafrika. Til de mest bemærkelsesværdige kilder hører nogle skibskalendere, der bl.a. oplyser om ankomst- og afgangsdatoer for besøgene i de forskellige havne.

■ Vasco da Gama, Kaptajn Bligh og kaptajn Carlsen var ligesom Christoffer Columbus, Lord Nelson og Odysseus blandt de mange maritime koryfæer, som i 1980 blev vidne til, at skibet "Alice Trigon" to gange smuglede krigsmateriel til Sydafrika. Som det ses, foregik den første losning i Cape Town mellem d. 4. og 10. januar.

♦
Skribenten er arkivar og
seniorforsker ved BK-afdelingen,
Rigsarkivet, København.

Indholdsfortegnelse

årgang 57 (2012)

Hovedredaktøren

Hovedredaktøren 2, 58, 106, 166

Danmark

"Provinsakvariet" lukker	3
At flytte et landsarkiv	
- Om nedlæggelsen af Landsarkivet i København.....	5
Arkivformidling af digitale arkivalier	
- kan vi forstå digitale arkivalier om 100 år?	6
Hvordan styrer man flytningen af 2,5 mio. arkivæsker?	8
Indsigt og indflydelse – refleksioner på baggrund af et seminar i Statens Arkiver	12
"Saxo" får ny profil. Skærpet arkivprofil i Statens Arkivers tidsskrift Siden Saxo.....	63
Struensee – når arkivet går til filmen	64
Med mobiltelefon på arkiv	65
Tørre tal som nyttig viden.	
Seminarer om regnskabshistorie	67
Danske erfaringer med onlinebestilling af arkivalier	68
De danske amtskommuners papirarkivalier færdigafleveret	69
Aargang o	
- et interaktivt undervisningsmateriale på nettet	116
Erhvervsarkivet og Aarhus Stadsarkiv	
- to institutioner, én adresse	118
En model til beregning af omkostninger, del 3: bitbevaring.....	120
Golden Days på Rigsarkivet.....	184
Dig Dag – Digitalt atlas over Danmarks historisk-administrative geografi.....	185
Danmarks ældste og største crowdsourcingprojekt inden for kulturarv fylder 20 år.....	188
Rigsarkivet og Dansk Data Arkiv samarbejder om standarder for arkivering og tilgængeliggørelse af digitalt skabte data.....	190
Styrket samarbejde om Sønderjyllands historie.....	191
Stor tyverisag på Rigsarkivet i København	192
Hack4dk – første danske kulturarvshackathon.....	194

His Masters Voice

HMV – Statens Arkiver i en krisetid!.....	10
HMV – Et blik tilbage og et fremad. For 130 år siden på domkirkeloftet.....	61
HMV – Att bruka kulturarvet	111
HMV – Vi kunde göra mer.....	200

Finland

Forskarna vill delta i digitaliseringsbesluten.....	14
Den europeiska ekonomiska krisen och Arkivverkets organisationsreform	16
Informationsförvaltningslagen	
- förvaltningens verksamhet kräver samordning av den offentliga information och informationssystem.....	18
Gemensamt system för elektronisk dokumenthantering och arkivering skrotades	70
Nytt Eldorado i Sameland för forskningen.....	72
Affischutställning kring familjen Nobel i Ryssland	75
Celebert besök i Riksarkivet.....	76
En projektpresentation. Arkiven som scener för maktutövning och personnätverk.....	121
Seminarium om finska Riksarkivets kopieringssamarbete med Ryssland.....	123
Högtidlig avslutning av projektet	
Kulturens domäner	195
Skatteförvaltningen inledde överföringen av skatteinformation till arkivverkets elektroniska förvaringstjänst VAPA.....	196
Åbo Landsarkiv 80 år.	197
Utställningar, utställningar – Arkivverket central aktör då året 1812 blev ihågkommet.....	198

Norge

DIAS	
- Norsk prosjekt for å etablere digitale arkivdepoter	20
Den norske Arkivarforeningen er 75 år	24
Sikring av departementsarkiv etter terrorangrepet 22. juli.....	25
NS-møteprotokoll 1934-1945.....	28
Organisasjonsutvikling i det norske arkivverket.....	77
QR-koden – lynkjapp vei til virtuelle rom.....	80
Møte med et menneskes egen melodi.	
Å etablere et joikearkiv som digital møteplass.....	82
Med Digitalarkivet i lomma.....	125
"Att beskriva arkiv i Norden"	
- oppstart av et nordisk forskningsprosjekt	126
"I en sofa på arkivet"	
- Nytt populært publikumstilbud på Riksarkivet.....	128
Slipp eldrebølgen inn	167
Wikipedia for arkiv, museum og kunst	169
Hva er det med arkiv?	172

Sverige

Palats för barn i konkurs.....	29
Kontinuitet och förnyelse i balans.....	30
Bokrelease på Riksarkivet	32
Tillsynshandläggardagar – Konferens för tillsynshandläggare	84
Malmö stadsarkiv flyttar.....	87
Invgning av arkivlokaler i Göteborg.....	88
Årets arkiv ger arkiven välförtjänt uppmärksamhet	107
Kan arkiv bidra till ökad kreativitet, entreprenörskap och tillväxt?	109
Arkivens dag fyller 15 år i Sverige	174
Arkivkonferens för verksarkivarier.....	179

Island

Små skridt med digitalisering af kirkebøger.....	34
Islands Nationalarkivs nye hjemmeside	36
Islands Nationalarkivs 130 års jubilæum.....	59
Udstilling om homoseksuelles kamp i Island.....	113
Renoverede magasiner i Nationalarkivet.....	114
Det største privatarkiv afleveret til Islands Nationalarkiv	180
Arkivernes møde i Island	181
Islands Nationalarkivs personales studierejse til Edinburg	183

Norden

Välkommen till de Nordiska arkivdagarna i Tavastehus	37
Arkivernes Dag 2001	
Arkivernes Dag i Danmark	38
Arkivens Dag i Finland	39
Arkivernes Dag i Island	40
Protest! – Arkivdagen i Norge	41
Konst-iga handlingar – Arkivens Dag i Sverige	42
Nordisk arkivstatistik 2011.....	89
DLM-Forum i København	131
Europas rigsarkivarer samlet i København	134
Konservingsledere i EU's nationalarkiver til møde i København	139
Nordiske arkivdage i Tavastehus 23.-25. maj 2012	140
Riksarkiven och den offentliga heraldiken, Nordiska arkivdagar, presentation 5.....	148
Arkivruddannelse i Norden	202

Uden for Norden

Internationell arkivdeklaration	43
Future Perfect – Digital Preservation by Design.....	149
Rapporter från SAA-årsmötena 2011 och 2012	206
Memory of the World i den digitale tidsalder	207

Institutionen

Institutionen – Akranes Regionalarkiv	44
Institutionen – Norges dokumentarv	93
Institutionen – Ny organisering af privatarkivarbejdet i Statens Arkiver i Danmark	150

Personalia

Nils G. Bartholdy – 70 år	47
Torbjörn Hörnfeldt är udsedd til expert i utredning ...	48
Knud Prange 1930-2012	95
Ny afdelingsleder i Islands Nationalarkiv	96
Nye direktører i det norske arkivverket	
Lene Elisabeth Walle – regiondirektør	152
Kari Metliaas – administrasjonsdirektør	152
Kjetil Reithaug – ny statsarkivar i Kristianstad	153
Kjell J. Bråstad går av som statsarkivar	153
Nationalarkivar Ólafur Ásgeirsson går på pension	155

Publikationer

Mellem København og Tranquebar. På rejse med Asiatisk Kompagnis skib Kronprinsessen af Danmark 1748-1750.....	49
Jussi Jääskeläinen disputerade	50
En arkivbok til inspirasjon. Fotnote eller tekst? Arkiv og arkivarar i det 21. hundreåret	51
En arkivpenn som har satt spor. Artikler av Ole Kolsrud	52
Arkiven sjunger – nedslag i svensk musikhistoria	53
Det norske kanslerembede	97
Bergslagshistoria	98
Moderniseringsstaten – 1800-tallets direktorater	156
Arkivteori – en innføring	157
Ny vägledning om processororienterad arkivredovisning	158
Urbanisering og bysystemer	159
Breve fra Johan Adler Salvius til Axel Oxenstierna	161
En översikt över arkiven från Gamla Finland	209
Årsbok om idrott.....	210
Ljus över Värmland	211

Dokumentet

Dokumentet – Bland tyger och nålar	54
Dokumentet – August Strindbergs arbetsansökan 1874	99
Dokumentet – Muntlige kilder i digital form.....	162
Dokumentet – Spor efter våbensmugling	212

Docent Karl-Erik Frandsen talte ved
præsentationen af Digitalt atlas over
Danmark historisk-administrative geografi.

Foto: Leon Jespersen.

Læs artiklen s. 185

Indhold

Hovedredaktøren	166	Stor tyverisag på Rigsarkivet i København	192
<i>Leon Jespersen</i>		<i>Asbjørn Hellum</i>	
Slipp eldrebølgen inn!	167	Hack4dk – første danske kulturarvshackathon	194
<i>Maria Press</i>		<i>Charlotte S.H. Jensen</i>	
Wikipedia for arkiv, museum og kunst... ..	169	Högtidlig avslutning av projektet Kulturens domäner..	195
<i>Bjørn Bering, Tom Klev og Gunnar Urtegaard</i>		<i>Christina Forssell</i>	
Hva er det med arkiv?	172	Skatteförvaltningen inledde överföringen av skatteinformation till arkivverkets elektroniska förvaringstjänst VAPA.....	196
<i>Synne Stavheim</i>		<i>Päivi Happonen</i>	
Arkivens dag fyller 15 år i Sverige	174	Åbo Landsarkiv 80 år	197
<i>Maria Larsson Östergren</i>		<i>Juhani Klemi</i>	
Arkivkonferens för verksarkivarier.....	179	Utställningar, utställningar – Arkivverket central aktör då året 1812 blev ihågkommet.....	198
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>		<i>Pertti Hakala</i>	
Det største privatarkiv afleveret til Islands Nationalarkiv.....	180	HMV – Vi kunde göra mer... ..	200
<i>Njörður Sigurðsson</i>		<i>Jussi Nuorteva</i>	
Arkivernes møde i Island.....	181	Arkivaruddannelse i Norden.....	202
<i>Eiríkur Guðmundsson</i>		<i>Leon Jespersen</i>	
Islands Nationalarkivs personales studierejse til Edinburg.....	183	Rapporter från SAA-årsmötena 2011 och 2012	206
<i>Benedikt Jónsson og Helga Jóna Eiríksdóttir</i>		<i>Karin Bredenberg</i>	
Golden Days på Rigsarkivet.....	184	Memory of the World i den digitale tidsalder	207
<i>Leon Jespersen</i>		<i>Asger Svane-Knudsen</i>	
Dig Dag – Digitalt atlas over Danmarks historisk-administrative geografi.....	185	En översikt över arkiven från Gamla Finland	209
<i>Nis B. Maybom og Katrine Tovgaard-Olsen</i>		<i>Pertti Hakala</i>	
Danmarks ældste og største crowdsourcingprojekt inden for kulturarv fylder 20 år.....	188	Årsbok om idrott.....	210
<i>Julie Avery</i>		<i>Kate Gebele</i>	
Rigsarkivet og Dansk Data Arkiv samarbejder om standarder for arkivering og tilgængeliggørelse af digitalt skabte data	190	Ljus över Värmland	211
<i>Lone Smith Jespersen og Mads Thülsing-Engholm</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Styrket samarbejde om Sønderjyllands historie.....	191	Dokumentet – Spor efter våbensmugling	212
<i>Hans Schultz Hansen</i>		<i>Jørgen Mikkelsen</i>	
		Indholdsfortegnelse årgang 57 (2012).....	214